№187 ՇԱԲԱԹ, 25 ՕԳՈՍՏՈՍԻ

1912

ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՇԱԲԱԹ, 25 ՕԳՈՍՏՈՍԻ №187

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆօն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆօն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ
ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ". TIFLIS, Rédaktion du journal „MSHAK".

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 4 ՌՈՒԲԼԻ։
Սեպտեմբ. 1-ից մինչև հոկտ. 1-ը 85 կ.։ Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ։ ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.։
Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявлений Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и К°, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնօյում՝ Большая, 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.
ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՊՐՕԳԻՄՆԱԶԻՕՆ Կ. ԼԻՍԻՑԵԱՆԻ
Պետական արական պրօգիմնազիաների ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՎ։
Միասեռ ուսուցում տղաների և աղջիկների։ Այս տարի բացվում է Երկրորդ դասարանը։ Վերաքննութիւնները սկսվում են օգոստոսի 27-ից, ընդունելութեան քննութիւնները՝ պատրաստական սաւրին և բարձր պատրաստականները, I և II դասարանները մտնելու համար՝ օգոստոսի 28-ից։ Խնդիրները՝ ծննդեան և ծաղկի վկայականների հետ ընդունվում են օգոստոսի 22-ից, առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև 2-ը։
Սօլօլակ, Սերգիեվսկայա փողոց, սեփական տուն, № 20. (տռ.) 559. 7—5

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ ԵՒ ԴՊՐՈՑ
ՖԼՕՐԱ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ
Ընդունվում են նաև գիշերօթիկներ։ Ընդունելութիւնը օգոստոսի 27-ից։ Ուսման սկիզբը սեպտեմբերի 3-ից։
Լերմոնտովսկայա փող. № 21, առաւօտեան ժամը 9—2-ը ցերեկվայ։
(Ե. ու.) տռ. 625. 3—1

ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԵՐԳԱՆՔՆԵՐԸ

Երբ սկսվեց Թիւրք-իտալական պատերազմը, շատերը կարծում էին, թէ այդ պատերազմը կամ կարճ միջոցում կը վերջանայ և կամ առիթ կը ծառայի աւելի ընդարձակ միջազգային ընդհարումների, որոնք մեծ մտատանջութիւններ կը պատճառեն եւրոպական պետութիւններին։

Ոչ այն եղաւ, ոչ միւսը։

Պատերազմը շուտ չը վերջացաւ, բայց և չը բռնկեցրեց աւելի խոշոր շրջանի ընդհարումներ։

Բայց վտանգի առիթներ և գիւրավառ նիւթերի կուտակումներ լինում էին պատերազմի ամբողջ ընթացքում։

Պատերազմը յուսախաբ արեց պատերազմող երկու կողմերին էլ։ Իտալիան չը կարողացաւ տիրանալ Տրիպոլիին, բայց Թիւրքիան էլ չը կարողացաւ այնպիսի ույժ հանդէս բերել, որ Իտալիան համարվի յաղթված կամ կատարեալ անյաջողութեան մատնված։

Ոչ Թիւրքիան և ոչ Իտալիան չունեցան օգուտներ այդ պատերազմից։

Արդարև Թիւրքիան, անկարող լինելով դիմադրել իտալական զրահանաւերին, անընդունակ հանդիսացաւ պաշտպանել Եգէյեան ծովի կղզիները և որոնք մէկը միւսի ետևից գրաւվեցին իտալական ծովազօրքերով։ Միւս կողմից Իտալիան ստիպված լինելով անելի խոշոր ծախքեր անել հեռաւոր պատերազմական գործողութիւնների վրա, տեսաւ իրան վտանգաւոր մի վիճակում, որին վերջ չէր տեսնվում։

Երկու կողմերն էլ յոգնեցին։ Բայց նրանցից ոչ ոք գիջել չէր ցանկանում հակառակորդին։

— Տրիպոլին և Կիրենաիկին արդէն յայտարարված են իտալական և ոչ մի դէպքում նրանք այլևս չեն վերադարձվի Թիւրքիային,—ասում էին իտալացիները։

— Տրիպոլիին ժողովուրդը դարերից ի վեր ճանաչել է Թիւրքիայի և սուլթանի գերիշխանութիւնը, ուստի Թիւրքիան չէ կարող թոյլ տալ, որ այդ երկրից վերացվի սուլթանի հեղինակութիւնը,—այսպէս էին պնդում օսմանեան քաղաքագէտները։

Երկար ժամանակ պատերազմող կողմերը միմեանց չը գիջեցին և տարան պատերազմի ծանրութիւնը իր բոլոր զրկանքներով։

Բայց կռւող կողմերի համբերութիւնը սկսել է հատել և նրանք տրամադրութիւն են ցոյց տալիս հաշտութեան մասին բանակցութիւններ վարելու։

Սակայն ինչ պայմաններով։

Փոխադարձ գիջումներով։

Իտալիան կը համաձայնի, որ Տրիպոլիում ճանաչվի սուլթանի հեղինակութիւնը, իսկ իրապէս կը լինի նրա գործերի կարգադրողը և տնօրէնը։ Գրաւված կղզիները կը վերադարձվեն Թիւրքիային։

Ահա մերձաւորապէս այդ ձևակերպութեամբ են առաջ գնում բանակցութիւնները։

Դեռ պաշտօնապէս հաշտութեան մասին ոչինչ չէ խօսվում, բայց հաւանական է, որ շուտով կը կայանայ հաշտութիւն։

Բանակցութիւններն էլ դեռ ևս կրում են նախնական պայմանաւորումների բնաւորութիւն։

Եւրոպական քաղաքական աշխարհում այն ընդհանուր տեսակէտն է ընդգծվում, որ Թիւրքիան պէտք է պահպանի իր ամբողջութիւնը, բայց պէտք է յատուկ հոգացողութիւն ունենայ բարեկարգելու իր ներքին քաղաքականութիւնը և հաստատ աւելի բաւարար քաղաքացիական կեանք ապակենտրոնացման հիմքերի վրա։

Վերջին հանգամանքը կարևոր է ըստ էութեան և դրա մասին մենք կը խօսենք։

Ա. Քալանթար

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Սեփ. հեռագիր)

Մօսկվա, 24 օգոստոսի

Վանի շրջանի կոտորածների առիթով Կ. Պօլսի հայերը մտադրվում են ցոյցեր սարքել։

Հայոց պատրիարքը յայտարարել է Բ. Դրան, որ կը ներկայացնի իր հրաժարականը՝ եթէ հայերի ջարդերը չը դադարեն։

Էմ. Ք. Նազարեանց

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

23 օգոստոսի

Կ. Պօլիս.—Արաբական լրագրի կալանաւորված խմբագիր Աբդիւլ-Ազիզ Ջավուշին, խմբագրատանը խուզարկութիւն կատարելուց յետոյ, յանձնեցին եգիպտական իշխանութեանը՝ կասկածելով որ նա ևս մեղսակից է խըդիվի կեանքի դէմ կազմված դաւադրութեանը։

«Միութեան և Առաջադիմութեան» կոնգրէսը վճռեց մասնակցել ընտրութիւններին։

Միտրօվիցայում Բօլէտինացը նշանակեց իր դատաւորներին և պաշտօնեաներին։

—

Բէլգրադ.—Ի նկատի առնելով Հին-Սերբիայից նորանոր ջարդերի մասին ստացվող լուրերը, մամուլը շարունակում է յարձակումներ ուղղել Եւրոպայի անտարբերութեան դէմ՝ Թիւրքական գազանութիւնների առիթով, և միաժամանակ գրգռում է ժողովրդի մէջ պատերազմական տրամադրութիւնը։

Արժանահաւատ տեղեկութիւններ են ստացվել, որ առնաուտները յարձակվել են Դեչանիկի վանքի վրա և կողոպտել նրան։

—

Սալօնիկ.—Կոսսովայի վալին տեղեկացրեց կառավարութեանը, որ Ալբանիայում և Հին Սերբիայում կատաղի անիշխանութիւն է տիրում. բոլոր պաշտօնեաները իրանց ընտանիքներով փախան Ուսկիւբ։ Ալբանական յանձնաժողովը և վալին կարծում են, որ վերականգնել պետական իշխանութիւնը հնարաւոր է միայն այն դէպքում, երբ լիակատար բաւարարութիւն կը տրվեն ալբանական պահանջներին և ալբանացիներին իրաւունք կը վերապահվի նշանակել պաշտօնեաներ մինչև իսկ միւթեսարիֆներ։

Այստեղ ուղարկված են ռազմամթերքներ Սերբիայի համար։ Զինւորական իշխանութիւնն արգելել է տրանզիտը։ Ռազմամթերքների ներմուծումը Թիւրքիայի վրայով Սերբիային արգելվելուց յետոյ, Սերբիան ստիպված պիտի լինի ուղարկել նրանց Ֆրանսիայից Ռուսաստան և ապա Բօլգարիա։

—

Ուսկիւբ.—Չը նայելով մեծաքանակ զինւորական ույժերի ներկայութեանը Պրիզրէնի, Իփեկի, Պրիշտինի և Սենիցի սանջակներում, իշխանութեան մի մասը փաստօրէն շարունակում է (մնալ) ալբանացիների ձեռքում։ Պաշտօնեաներին ահաբեկում են. հասարակական ապահովութիւն չը կայ։

—

Սօֆիա.—Հրաման է արձակված Շումլա բերդի մօտերքում Ֆերդինանդ Թագաւորի գլխաւոր հրամանատարութեամբ տեղի ունենալիք բերդային խոշոր մանեօվրների մասին, սկսած սեպտեմբերի 3-ից մինչև 14-ը։ Մասնակցելու են չորս հետևակների և մի հեծելազօրքի դիվիզիաներ, Թնդանօթաձիգ զօրամասերը ինժեներական գումարտակներով։ Կը մասնակցեն նաև աէրօպլաններ։ Զինւորական մասերը կը լրացվեն պահեստի զինւորներով։ Այսօրվանից սկսում են ուղարկել ռազմական մթերքներն ու պարագաները։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

23 օգոստոսի

Պետերբուրգ.—Գիշերը Կլօչկի գիւղի բաց դաշտում այրվեց խոտի սարայը։ Այդտեղ գիշերող 17 բանւորներ կրակի զոհ եղան։

—

Բէլօստոկ.—Քաղաքային դուման որոշեց 10 տարւայ ընթացքում իրագործել ընդհանուր սկզբնական ուսումը։

—

Կոստրոմա.—Երեք գործարանների 11,000 բանւորների հինգ շաբաթ տևող տնտեսական գործադուլը վերջացաւ։ Բանւորների պահանջները չեն գոհացրված։

—

Գենուա.—Էլեկտրաքարշի վագօնում երեք ուղևորներ կոնդուկտորի հետ սկսեցին հակաճառել վճարի մասին, որի միջոցին ուղևորները սպանեցին կոնդուկտորին։ Մարդասպանները իջան և սկսեցին փախչել. ոստիկանութիւնը հետապնդեց, սկսվեց հրացանաձգութիւն. սպանվեց յանցաւորներից մէկը։ Վերջիններս սպանեցին երկու ոստիկան, հինգին էլ վիրաւորեցին։ Գիշերը երկու փախչող յանցաւորները կալանաւորվեցին։ Ամբոխը փորձեց ինքնադատաստանի ենթարկել նրանց։

—

Խօյ.—Հիւպատոս Զիրկովը եկաւ Մակու։ Մակուի խաների ազգականները հանդիսաւոր ընդունելութիւն ցոյց տուին։ Հիւպատոսը քաղաքի միջով անցաւ Բախչարջի և իջևանեց ռուսական հիւպատոսական գործակալի մօտ։ Քաղաքից բացակայող սարդարը գիշերը վերադարձաւ Բախչարջի, բայց հիւպատոսը յետաձգեց նրան ընդունելը մինչև առաւօտ։

—

Ռաբատ.—Գեներալ Լիօտէն վճռեց արշաւել Մարակէշի վրա. այդ նպատակով ուղարկեց Մանժէնի զօրամասը։

—

Տօկիօ.—Ռուսական դեսպանը երկարատև խօսակցութիւն ունեցաւ իշխան Կացուրայի հետ։ Քաղաքական շրջաններում անհանգիստ տրամադրութիւն է տիրում Չինաստանի հարաւում նոր անկարգութիւններ ծագելու պատճառով։

Միկադոյի թաղմանը Տօկիօյի նաւամատոյցում կը հաւաքվեն Անգլիայի, Գերմանիայի, Միացեալ-Պետութիւնների, Ֆրանսիայի և Հօլլանդիայի ռազմանաւերը։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

Երրորդ աշխարհահռչակ հանճարեղ աշխարհակալ՝ Նապօլէօն Բօնապարտը իր երկու նախորդների՝ Ալէքսանդր Մակեդոնացիի և Յուլիոս Կեսարի նման, ընկաւ այն պատճառով, որ ձգտում էր տիրանալ ողջ քաղաքակիրթ աշխարհին և լինել միակ տէրն ու տնօրինողը մարդկութեան բաղդի։

Անյաղթելի զօրավար Նապօլէօնը մանաւանդ Աուստէրլիցի (1805 թ.) պանծալի

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՆՈՒՐ ԵՐԳԸ

Աննկարագրելի է Դնէպրը վերջալուսին. Ջրի անհուն զանգուածը գլորվում է առաջ անձայն, խորհրդաւոր։ Չունի նա ոչ լեռնային գետակի համարձակութիւնը և ոչ էլ ահարկու ծովի սպառնալիքը, բայց նրա տպաւորութիւնը ճնշող է, խորհրդաւոր, անհասկանալի։

Ափերից դուրս տարված անծայր տափարակն ու միապաղաղ անտառները հեռւհեռւ խառնվող մթնշաղի հետ միանալով այդ վիթխարի ջրի զանգուածին՝ խորասուզում են քեզ մտքերի անյատակ անդունդը։

Ու այդ խոհերի մէջ երբեմն ազատ ես շնչում՝ որպէս խիզախ հրաբուխ, երբեմն էլ հեւում ես՝ որպէս խեղդվողի վերջին շունչ։ Երբեմն զգում ես, որ բնութեան հզօր առեղծուածն ես, երբեմն ընդհակառակն՝ որ խաղալիք ես բնութեան հզօր ճանկերում, որպէս մի խղճուկ տաշեղ կատաղած ծովի ալիքներում, անսկիզբն-անհուն տարածութեան մէջ, մենաւոր՝ հազարաւորների մէջ։ Երբեմն թւում է, թէ խորն է միտքդ անյատակ ծովից և ընդհակառակն ծանծաղուտ խղճուկ վտակից։ Երբեմն զգում ես, որ տարերքի ղեկը քո ձեռքին է և, ընդհակառակն, որ դու մի ողորմելի ոչնչութիւն ես։

Այսպէս թէ այնպէս դու սիրում ես այդ անհուն ջրի զանգուածը և չքնաղ երեկոյեան յանձնում ես քեզ նրան, մարդկային կեանքի խաղերից մէկը խաղալու նրա կրծքին։

Ի՞նչ անենք, թէ դու երբեմն իշխող ես զգում քեզ կամ ծառայ, բանակալ մի պետ կամ եղկելի մի ստրուկ. սակայն դու կենդանի էակ ես և քեզ մի բոպէ յանձնում ես կեանքի ընթացքին. թէ ինչ կը լինի, դու այդ չես քննում. ոչ սկիզբն ես որոշում, ոչ վերջը ընդգծում։

Այդպէս էր և մեր խումբը, որ փոքրիկ նաւակով ճեղքում էր Դնէպրի հուժգու կուրծքը՝ հրաշալի, լուսնկայ երեկոներից մէկում։ Մի խումբ՝ տարբեր ցեղի, տարբեր հայեացքներով, մտքերով, յոյզերով ու յիշողութիւններով։

Ես համարձակ կերպով համացեղ խմբակի միութեան դրօշն էի պարզել՝ «մենք եղբայր ենք առանց կրօնի ու ազգի խտրութեան» վերտառութեամբ։ Ու սլանում էր նաւակը, ցոյց տալով որ միութիւնն այն ույժն է, որ ընդունակ է տարերքն անգամ ղեկավարել։ Իսկ ջինջ երկինքը միլիոնաւոր աստղերով ու թագուհի լուսնով տարբեր էակների միութիւնը տեսնելով կարծես լուռ հանդէս էր կատարում, որի համար անհուն բարձրութիւնից գետի խորքն էր իջել։

Ի՞նչն է բարձր, հզօր, քան վեհագոյն նպատակի, համամարդկային սէգ գաղափարի անյողդողդ մարտիկը, որի անսահման մտքերի ու խոհերի առաջ նսեմանում է ամեն մի սահմանափակութիւն։ Ինչպէս անսահման ջրի միաձոյլ զանգուածի մէջ սահմանափակ ջրի կաթիլը մի ոչնչութիւն է, նոյնպէս էլ համամարդկային մտքերի, գաղափարների մէջ նեղը, անձնականը, ցեղականը մի ոչնչութիւն է։

Մեր նաւակը սլանում էր ոչ իբրև ոչնչութիւն, գոնէ այդպէս էի մտածում ես։ Ու այդ բոպէին զգում էի, որ աւելի ազատ, համարձակ եմ շնչում, քան Հնդկական կատաղի օվկէանը։ Ու կամենում եմ համամարդկային երգը հնչեցնել, մի երգ, որ իր բովանդակութեամբ ու խորութեամբ վեհ պիտի լինէր, քան եղածները, որը ամբողջ մարդկութեան ախ ու վախերի, ուրախութեան արտայայտիչը պիտի լինէր, նոյնքան հզօր, որպէս բնութեան տարրերի ներդաշնակ համերգը. բայց հանուր այդ երգը միայն հոգումս գոյութիւն ունէր, իսկ նաւակում միայն տիրապետում էին գերերգի առանձին-առանձին հնչիւնները՝ ցեղական գունաւորութեամբ։

Եւ մինչ խորասուզված մտքի ծովում տքնում էի համամարդկային երգը հնչեցնել, յանկարծ այս ու այն կողմից լսվում են թաթափ, ջլատված հնչիւններ, իրարից տարբեր, իրար անհասկանալի, իրար անջատող։ Դրանք տարբեր ցեղերի տարբեր երգերն էին, ուր կամ անձնական սէրն ու վիշտն էր երգվում, կամ թէ չէ՝ ազգայինը դրւատվում։ Ու սարսափը պատում է ինձ։ Եւ մտածում եմ. ճիշդ է, բնութեան մէջ չը կայ ոչինչ յարատև, այսօրվայ ուրախութիւնը վաղվայ տխրութեան սկիզբն է, տխրութիւնը երջանկութեան պատճառը, լացը՝ ծիծաղի, սէրը վաղվայ ատելութեան հիմք. բայց մի թէ միութիւնը քակված է նաև համարձակ նաւակում. չը լինի թէ նեղը, անձնականը, ցեղականը տիրում է նաև այնտեղ, ուր երբեք ես չէի սպասում։ Ու դեռ այդ տենդի մէջ ականջիս է հասնում խմբակի ազգային երգը։ Ես մի բոպէ ակամայ ունկնդիր եմ լինում անծանօթ հնչիւններին։ Բայց դա համամարդկային երգի մի հնչիւնն է, մի նոտը՝ միայն առանձին, սահմանափակ, թոյլ, ինչպէս երգողների այդ բոպէի սահմանափակ միտքը, զգացմունքը, որոշ տարածութեամբ, գունաւորումներով ու յիշողութիւններով սահմանագծված։

Ես մտքիս թռիչքով ու զգացմունքիս խորութեամբ մի նոտայի միջոցով անգամ թափանցում եմ խմբակի միտքն ու հոգին, թէև անծանօթ նրանց լեզուին, բայց այդ սիրտն ու հոգին կաշկանդված՝ անծանօթ մտքի խիզախ թռիչքին ու զգացմունքի խորութեան չէին կարողանում թափանցել իմ հոգին, ուր իրանց պատւաւոր տեղն ունէին։

Այն ինչ ցեղական տարբեր այդ հնչիւններից պիտի հիւսվէր համամարդկային վշտի ու ուրախութեան երգը, ուր չէ կաշկանդվում միտքը, ուր զգացմունքի սահման չէ ընդգծվում։

Ու բռնկվում եմ, կամենում եմ հանուր երգը հնչեցնել, սահմանափակման շղթաները փշրել, բայց նա՝ այդ երգը դեռ չը կայ, ուստի վիժում է կրծքիս վայրի հնչիւնների մի զեղում ազատ, առանց շրջանակների։

Այդ հնչիւնների մէջ ինքը բնութիւնն էր խօսում, իսկ այդ խօսքին լուռ ունկնդիր էին վիթխարի գետն ու անսահման տարածութիւնը։

Ու զգում եմ, որ մենակ եմ մտերիմների մէջ, աւելի ճիշդ՝ որ մտերմութիւնս անհասկանալի է նրանց, որ օտար եմ իմ բարեկամների շրջանում, որ խմբակը յուզվում, ապրում է միայն նաւակի շրջանակում. զգում եմ, որ անձնականը, ցեղականը, կիրքը հրաշքներ են գործում. զգում եմ, որ հզօր երգս մի անծանօթ նոտ միայն նեղ մրմունջի մէջ. որ քակտվում է ամեն ինչ, փշրվում են նեղ բարեկամութեան շղթաները. զգում եմ առաջին անգամ, որ կարող եմ համարձակ քայլել նրանց վրայով, միայն խղճալով, միշտ պատրաստ՝ ձեռք մեկնելու։

Եւ լռում եմ։ Լուռ էր համայն բնութիւնը։ Մարդկային գրիչը անզօր է այդ լռութիւնը արտայայտել։ Նա, խորին այդ լռութիւնը, որպէս սև մտքերի մի կոյտ ճնշում էր սիրտս։ Նաւակի ծայրին խորհրդաւոր լռութեամբ համակված էր նաև չքնաղ կոյսը. սև, մռայլ մտքերը պատել էին նրա ճակատը. նա երբեմն մասնակցում էր խմբակի երգին, երբեմն անհանգիստ ցնցումներ անում. երբեմն մեր հայեացքները ընդհարվում էին, որից ցնցվում էր նա քնքոյշ մարմնի ամբողջ թափով, աշխատում էր ձայնակցել իր ազգային երգին, բայց յանկարծակի ջլատվում ու մտքերի մէջ էր ընկնում։ Թւում էր, որ նա զգում է նեղ շրջանակի ճնշումը, որի մէջ փակված էր. թւում էր, որ նա կարողացել է ըմբռնել իմ՝ իրան համար օտարոտի, բայց գրաւիչ նոտը. նրա մէջ զարթել էր բողոքող ույժը, կաշկանդված միտքը, ուզում էր թռիչքներ անել, բայց նա անզօր էր, թոյլ. միջավայրի դարաւոր սահմանափակ հասկացողութիւնը կաշկանդում էր նրան ու նա աշխատում էր ծածկել իր ներ-

յաղթութիւնից յետոյ, այնպիսի սարսափ էր ձգել եւրոպական ժողովուրդների վրա, որ նրան ոչ թէ հզօրէն, այլ մինչև իսկ գերբնական ոյժ էին համարում։

Եւրոպական բոլոր արքունիքները ստիպված էին ամենանուաստաբեր դաշինքներ կնքել Նապոլէոնի հետ։

Բացառութիւն էր կազմում միայն Անգլիան, որը շնորհիւ իր կղզիացած դիրքի, գերազանց նաւատորմի և մանաւանդ դրամական հարստութեան՝ ամենազօրեղ հակառակորդն էր հանդիսանում Նապոլէոնի և նրա աշխարհակալական ու համայն մարդկութիւնը կլանելու միտումներին...

Կորսիկանցի զինուորը, իր փառքի գագաթնակէտին հասնելուց և ցամաքային Եւրոպան քաղաքականապէս ստրկացնելուց յետոյ, որոշեց նաև ստրկացնել Անգլիան։

Հանճարեղ կայսրը իր հարուածները ուղղեց Անգլիայի ամենազգայուն կողմը՝ առևտրին և առևտրական քաղաքականութեան։

Նա մտցրեց այսպէս կոչված կոնտինենտալ սիստեմը, այսինքն ցամաքային եւրոպական պետութիւնները, որոնց թւում նաև Ռուսաստանը, որը ստիպված էր Աուստերլիցի, Ֆրիդլանդի և Պրէյսիշ-Էյլաուի պարտութիւններից յետոյ կնքել Տիլզիտեան դաշինքը (1807 թ.), պարտաւոր էին ոչ մի առևտրական յարաբերութիւն չունենալ Անգլիայի հետ ու չընդունել անգլիական ապրանքաբեր նաւերը իրանց նաւահանգիստներում։

Կոնտինենտալ սիստեմը վերին աստիճանի ծանր և վնասաբեր էր մանաւանդ Ռուսաստանի համար։

Առևտրա-արդիւնաբերական տեսակէտից Ռուսաստանը, իբրև յետամնաց երկիր, շատ մեծ կարիք ունէր եւրոպական-անգլիական ապրանքների, քանի որ ինքը արտահանում էր բացառապէս հում նիւթ։

Ռուսական առևտուրը շատ խիստ տուժում էր կոնտինենտալ սիստեմից, որ պարտաւոր էր գործադրել Տիլզիտեան դաշինքով։

Հնարաւորութիւն չունենալով ուղղակի կերպով խախտելու կամ ոչնչացնելու Տիլզիտեան դաշինքի պայմանները, Ալեքսանդր I-ի կառավարութիւնը զարտուղի միջոցներով ձգտում էր չէզոքացնելու այդ դաշինքի ազդեցութիւնը։

Ահա այդ պատճառ դարձաւ պատերազմի բռնկման 1812 թւին Ֆրանսիայի և Ռուսաստանի միջև։

Բացի այդ՝ Նապոլէոնը անձնապէս էլ վիրաւորված էր համարում իրան այն պատճառով, որ երբ առաջարկութիւն արեց Ալեքսանդր I-ին կնութեան առնել նրա քույրերից մէկին, ստացաւ մերժում։

Այսպէս ուրեմն 1812 թւի գարնանից Ֆրանսիայի և Ռուսաստանի բարեկամական յարաբերութիւնները խզվեցին և երկու կողմն էլ ուժեղ թափով սկսեցին պատերազմական պատրաստութիւններ տեսնել։

Նապոլէոնը նպատակ է դնում ջախջախել Ռուսաստանը, դարձնել երկրորդական, աննշան պետութիւն և հլու հպատակ իրան Նապոլէոնին։

Եւրոպան սասանեցնող անյաղթելի զօրավարը զինում է ողջ ցամաքային Եւրոպան Ռուսաստանի դէմ, հաւաքում է կէս միլիոնից աւելի զօրք ֆրանսիացիներից, գերմանացիներից, աւստրիացիներից, իտալացիներից, լեհերից և այլն, ու իր և իր առաջնակարգ զօրավար-մարշալների առաջնորդութեամբ յունիսի 12-ին անցնում է ռուսական սահմանը, Նեման գետը։

Ռուսաստանն ևս տենդային պատրաստութեան մէջ է լինում հայրենիքին սպառնացող վտանգին դիմադրելու համար։

Թէ կառավարութիւնը և թէ ռուս ժողովուրդը՝ մանաւանդ գիւղացիներն ու կօզակները զինվում են պատերազմական կռւի համար ընդդէմ «արշաւանքի два на десяти ЯЗЫКОВЪ»—12 կամ բազմալեզուեան թշնամու։

Այսպէս ուրեմն՝ Ֆրանսիան իր անյաղթելի համարվող կայսրով, Աւստրիան, Պրուսիան, գերմանական ու իտալական մանր պետութիւնները և այլ եւրոպական ժողովուրդները ոտքի ելան ընդդէմ Ռուսաստանի։

Միւս կողմից՝ Ռուսաստանը չը վարանեց մեն-մենակ դուրս գալու հզօր հակառակորդի՝ գրեթէ ողջ ցամաքային Եւրոպայի դէմ՝ պաշտպանելու իր հայրենիքը, որը մասմաս անելու էր պատրաստվել Նապոլէոնը։

Ահա թէ ինչու 1812 թ. պատերազմը կոչվեց «Պատերազմ հայրենիքի փրկութեան համար» կամ «Հայրենական պատերազմ»։

Սահմանն անցնելուն պէս բազմաթիւ ճանապարհորդական ձախորդութիւններին աւելացան նաև բնութեան արհաւիրքները. անսովոր յորդ անձրևները փչացրին ճանապարհները և պատճառեցին շատ մեծ դժուարութիւններ թշնամու առելի զօրքի առաջխաղացման։

Սահմանն անցնելուց յետոյ Նապոլէոնի կէս միլիոնանոց զօրքը հալվել, դարձել էր մօտ 300,000։

Պատերազմական գործողութիւնների անմիջական նպատակն էր գրաւել Ռուսաստանի սիրտը՝ Մոսկվան։

Նապոլէոնը այնպէս էր կարծում, թէ Մոսկվան գրաւելուց յետոյ Ալեքսանդր I կը զիջէ և կը կնքէ հաշտութեան դաշինք։

Ահա թէ ինչու նա իր անմիջական հսկողութեամբ և առաջնորդութեամբ զօրքի կենտրոնական մասը ուղղեց Մոսկվայի վրա։

Առաջին խոշոր գործը տեղի ունեցաւ Սմոլենսկ քաղաքի շրջակայքում։

Այդ քաղաքի գրաւման համար տեղի ունեցաւ արիւնահեղ ճակատամարտ։

Թշնամին գրաւեց քաղաքը, սակայն այդ շատ թանգ նստեց նրան։

Միւս կողմից ռուս զօրքերի երկարատև քաջաբար պաշտպանութիւնը Սմոլենսկի ճակատամարտում հնարաւորութիւն տուեց ռուսական գլխաւոր զօրամասերին միանալ և յետ նահանջել Մոսկվան պաշտպանելու համար։

Ռուսական զօրքի հրամանատար նշանակվեց գեներալ Միխայիլ Գոլենիշչև-Կուտուզով, որ մեծ ժողովրդականութիւն էր վայելում զօրքի և ժողովրդի մէջ։ Կուտուզովը առանց թագցնելու ուղղակի ասում էր, որ ինքը ամենևին չէ մտածում Նապոլէոնին յաղթելու, այլ կաշխատէ խորամանկութեամբ խաբել նրան։

Գլխաւոր վճռական ճակատամարտը տեղի ունեցաւ Մոսկվայից 100 վերստ հեռու Բորօդինօ գիւղի մօտ 1812 թ. օգոստոսի 26-ին, սրանից ուղիղ 100 տարի առաջ։ Ֆրանսիական զօրքի թիւն էր 130,000, ռուսականինը՝ 105,000։

Բորօդինեան ճակատամարտի ղեկավարն էր—մէկ կողմից՝ ինքը կայսր Նապոլէոնը, միւս կողմից՝ Կուտուզովը։

Կռիւը դադարեց միմիայն երկու կողմերի ծայրայեղ յոգնածութեան և ծանր կորուստներ ունենալու պատճառով։

Երկու կողմերի սպանվածների և վիրաւորների թիւը 80,000-ից անցաւ։

Երկու կողմերն ևս իրանց ոչ յաղթած էին համարում և ոչ էլ յաղթված. դիրքերն էլ նոյնն էին մնացել։

Կուտուզովը զինուորական խորհրդից յետոյ որոշում է նահանջել և թողնել Մոսկվան թշնամուն։

Նապոլէոնին հաղորդում են, որ ռուսները նահանջում են։ Երբ այդ հաստատվում է, Նապոլէոնը համարում է յաղթութիւնը տարած և հրաման է արձակում առաջ խաղալ Մոսկվան գրաւելու համար։

Ա. Նազարէթեան

(Կը շարունակվի)

քին յուզմունքը, համակերպվել իրայիններին՝ խմբակին։ Բայց նա անզօր է այլևս համբերելու, որովհետև փոթորկված է նրա հոգին։ Ու նա սկսում է իր անվախ երգը։ Բայց նրա երգը տարբեր է, նա չէ ձայնակցում խմբակին։ Օդի մեղմ հոսանքը ականջիս է հասցնում նրա երեք մեղմ հնչիւնները՝ «Ընկեր, ապաբաղդ եղբայր, ով որ էլ լինես դու, մի՛ վհատվիր հոգով»։ Դա համամարդկային օրհներգն էր և այդ երգում էր կոյսը, բռնակալ միջավայրի ու հասկացողութիւնների անարգված էակը։

Ու հպարտութեան կնիքը ճակատիս դիմում եմ նրան։

— Գիտեմ, ծանր է խաչդ, չքնաղ աղջիկ. քեզ թոյլ չեն տուել ազատութեան թափը զգալու. հզօր ճիրանները քեզ միշտ հլու մնալն են սովորեցրել, նեղ անձնական կեանքով ապրելը քարոզել, բայց այս վեհապանծ երեկոյեան քո անարատ հոգին բողոքում է, որովհետև գիտակցում ես համամարդկային նոտայի ոյժը, որովհետև սկիզբն ես դնում անարգ շղթաների ոչնչացման։ Ընդհանուրը, տիեզերական մեծ երգը տեղ չը գտաւ մասնաւորի, ցեղականի մէջ, ես անհասկանալի մնացի քո նեղ խմբակի շրջանում, բայց քեզ սպասում է բացված գիրկս, ուր միայն սէրն է իշխում, ազատութիւնը թագաւորում, ուր մարդկային միտքը սահման չունի, ուր հաւասարութիւնը կեանքի էութիւնն է։ Համարձակ նայի՛ր այդ ճամբին, նա դէպի անկախ, ազնիւ կեանքն է տանում։ Եւ իբրև ապացոյց, որ հետս ես, կրկնի՛ր երգդ, սիրասուն աղջիկ։

Ու մի րոպէ երկուսիս մէջ տիրում է օրհնաւոր լռութիւն։ Նաւակում դեռ ևս հնչվում էր խմբակի ցեղական երգը։ Ես տենդային դրութեան մէջ սպասում էի, թէ որին նա կը յարէ, ցեղականին թէ հանուր երգին։ Եւ մինչ անորոշութիւնը մըրըկում էր հոգուս խորքը, յանկարծ ականջիս հասաւ կոյսի թովիչ ձայնը. «Ընկեր, ապաբաղդ եղբայր, ով որ էլ լինես դու, մի վհատվի՛ր հոգով»։

Ես հպարտութեամբ ու անյագ կերպով կլանում էի այդ աննման հնչիւնները, ու հրճվում էր հոգիս։

Իսկ նաւակը յամառ կերպով ակօսներ էր փորում, կարծես հպարտանալով որ իր վրա հանուր սէրն է թևատարած, որ մանր կեանքի փլատակների վրա նոր կեանքի վիթխարի շէնքն է կառուցվում։

Իսկ ես զգում էի, որ հազարաւոր եմ մէկի հետ, իսկ մեր միութիւնը նոր կեանքի գրաւականը։

Ու սլանում էր նաւակը հանուրը գրկած, իսկ հեռուն խորհուրդ արձագանք էին տալիս միութեան երգի հզօր հնչիւնները. «Ընկեր, ապաբաղդ եղբայր, ով որ էլ լինես դու, մի վհատվի՛ր հոգով»։

Մ. Ղահրամանեան

Կիեվ

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ 100-ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

—

Օգոստոսի 26-ին տեղի կունենայ հանդիսաւոր թափօր քաղաքային ուղղափառ հոգևորականութեան, համքարների, Թիֆլիսի միջնակարգ դպրոցի աշակերտների և ժողովրդի մասնակցութեամբ։

Առաւօտեան ժամը 9-ին թափօրը Անտոնի եպիսկոպոսի ղեկավարութեամբ դուրս կը գայ Սիօնի տաճարից, ապա Երևանեան հրապարակից Դվորցովայա փողոցով կանցնի Գոլովինսկի պրոսպեկտը, ուր զինուորական եկեղեցու մօտ թափօրին կը միանայ Պիմէն եպիսկոպոսը բազմաթիւ հոգևորականութեան հետ միասին։

Այդտեղից թափօրը կուղևորվի դէպի Վերայի զառիվայրը, կանցնի կամուրջով դէպի Միքայէլեան պրոսպէկտը, որտեղ կը միանան գետի միւս ափի քաղաքամասի գիմնազիաների աշակերտներն ու հոգևորականութիւնը։

Միքայէլեան պրոսպէկտով թափօրը կը գնայ Դիդուբէի եկեղեցին, ուր դիմաւորելու դուրս կը գայ Վրաստանի էկզարխը, և ապա միասին կուղևորվին զօրքերի կանգնած տեղը՝ ձիարշաւատեղը, 1812 թւի Ռուսաստանի փրկութեան առիթով գոհացողական մաղթանք կատարելու համար։

Թիֆլիսի ազգաբնակութիւնը հրաւիրվում է մասնակցել այդ համաժողովրդական եկեղեցական հանդէսին։

Մաղթանքից յետոյ տեղի կունենայ զօրահանդէս, որը վերջանալուց յետոյ զօրամասերը կը ցրվեն իրանց բնակավայրերը։

—

Միջնակարգ արական դպրոցների ուսուցիչներն ու աշակերտները միացեալ նուագախմբով և գլուխ ունենալով ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուին՝ օգոստոսի 26-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին, կողջունեն են Կոմս Փոխարքային։

—

Օգոստոսի 25-ին, ցեր. ժամը 5-ին, ժամերգութիւն տեղի կունենայ Թիֆլիսի II արական գիմնազիայի և I իգական գիմնազիայի եկեղեցիներում։ Առաջինում ներկայ կը լինեն տղայոց բոլոր դպրոցների ուսուցիչներն ու աշակերտները, իսկ երկրորդում՝ իգական։

—

Օգոստոսի 30-ին ժամը 7-ին, երեկոյեան Արքունական թատրոնում տեղի կունենայ շրջանի բոլոր միջնակարգ դպրոցների հանդիսաւոր ակտը։

—

Կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուն խնդրում է Թիֆլիսի միջնակարգ դպրոցներում սովորող աշակերտների ծնողներին ու խնամակալներին հոգ տանել քաղաքում գտնվող աշակերտներին օգոստոսի 25-ից սկսած ուղարկելու ցերեկվայ ժամը 12-ի մօտերը իրանց ուսումնարանները։

—

Թիֆլիսի քաղ. վարչութիւնը օգոստոսի 26-ի երեկոյեան, Հայրենական պատերազմի 100-ամեակի տօնի օրը, Ալէքսանդրեան այգում կազմակերպում է ժողովրդական զբօսանք։ Այգու միջին մասում տեղի կունենայ նուագածութիւն, իսկ ներքին մասում հրավառութիւն և դրված կը լինի սինեմատօգրաֆի էկրան։ Այգին լուսաւորված կը լինի 300-ի չափ գոյնզգոյն լապտերներով։

Քաղաքային Տունը Երևանեան հրապարակի վրա լուսավառված կը լինի։

Քաղաքի բնակիչներին առաջարկվում է զարդարել իրանց բնակարանները դրօշակներով։

—

Թիֆլիսի քաղ. վարչութիւնը կարգադրել է օգոստ. 26-ին թափօրի անցնելու ճանապարհին 7 կէտերի վրա տակառներով սառը ջուր պահել. մէկը Սիօնի տաճարի մօտ, երկրորդը՝ Երևանեան հրապարակի վրա, երրորդը՝ Վերայի զառիվայրի մօտ, չորրորդը՝ Ժողովրդական Տան մօտ, ապա Բակինսկայա և Միքայէլեան փողոցների անկիւնում, Դիդուբէի եկեղեցու մօտ և ձիարշաւատեղում։

—

Թիֆլիսի ոստիկանապետը յայտարարում է, որ օգոստոսի 26-ի հանդէսին, առաւօտեան, խճուղու կողմի միջի դարպասից ձիարշաւարանի շրջանը մտնելու համար կը տրվեն մուտքի ձրի տոմսակներ օգոստոսի 25-ին, Թիֆլիսի ոստիկանատանը, առաւօտեան ժամը 9-ից մինչև 3-ը և երեկոյեան 7—9-ը քաղաքացիական տեսչութեան մէջ, հասարակական հաստատութիւնների ծառայողների ընտանիքների և ջուրիշ անձանց համար։ Օթեակների տոմսակները տրվում են կոմենդանտի վարչութեան և նահանգապետի դիւանատանը ըստ պատկանելոյն։

ԽՂՃ ԳԻՒՂԱԿԱՆ

I

Հայ մամուլը շատ է զբաղվում գիւղով և նրա ցաւերով. գիւղական դատաւորներ, վաշխառուներ, տանուտէրեր, ոստիկաններ, մի շարք կործանիչ, վնասակար տարրեր, որոնց բացասական գործերն արձանագրելը հայ մամուլը կարծես թէ ամբողջապէս իր ուսերի վրա է վերցրել։

Վերջին ժամանակներս մանաւանդ երիտասարդ գիւղական գործիչները սկսել են յարձակում գիւղական ուսուցիչների և քահանաների անգործունէութեան դէմ, իբր վնասակար երևոյթ նորաբողբոջ գիւղի առաջադիմութեան գործում։

Իսկ այժմ ինձ հետաքրքրում են ուժգնօրէն ընտրական սիստեմը գիւղում և նրա վատ հետևանքները։

Լայն հիմքերի վրա դրված ազատ ընտրական սիստեմը, որ քաղաքակիրթ երկիրներում առաջացնելով գիտակից պայքար՝ հրապարակ է քաշում հասարակութեան խելացի, բեղմնաւոր անդամներին և ենթարկելով բացարձակ մանրակրկիտ ուսումնասիրութեան՝ որոշում նրանց պիտանի կամ անպէտք լինելը հասարակական գործում, մեզ մօտ, ընդհակառակը, վարչական մարմնի ընտրութեան ձևը դրվելով կեղծ շրջանակի մէջ՝ իբր մի անբուժելի պալար խոր խոցեր է ստեղծում առանց այն էլ խոցված խեղճ գիւղացու խղճուկ գոյութեան վրա։

Շինական դատաւորներին, տանուտէրին, գզիրին ընտրում է գիւղը բացարձակ քուէարկութեամբ։ Որոշեալ օրը հաւաքվում են գիւղի չափահաս հարկատու բնակիչները գիւղամէջ և, համաձայն բարձր իշխանութեան կարգադրութեան, ի նկատի առնըված թեկնածուներից ընտրում են կարևոր թւով վարչական անձանց։

Ով որ ապրել է գիւղում, նա անշուշտ կիմանայ, որ կենտրոնների խորթ, բայց կարևոր անգամ այդ միջավայրում չը կայ գիտակցական մտքի լայն հոսանք։

Այն, ինչ որ քաղաքներում ընտրութեան ժամանակ անուանվում է կուսակցութիւն—հասկանալով, ի հարկէ, հասարակական գործունէութեան որոշ ձևը, հոսանքը—գիւղում գոյութիւն չունի։ Այստեղ կայ միայն անհատը, նոյնիսկ առանց ներքին համոզմունքների։ Ընտրվելիք անձնաւորութեան ներքին առանձնայատուկ հակումները չեն, որ զբաղեցնում են ընտրող ամբոխին, այլ այն, թէ այդ ընտրվողը Կիրակոսի տղայ Ցակօբն է թէ Ցովակիմի եղբայր Սարգիսը։ Գիւղը ընտրում է իրան առաջնորդ, ղեկավար, առանց աչքի առաջ ունենալու իր ընթանալիք ուղին, նրա վնասակար կամ օգտակար յատկութիւնը։

Եթէ մի որևէ Մամիկոն ունի հարստութիւն, որոշ ուժեղ դիրք, ապա ուրեմն գտնում են, որ նա ունի ամբողջ կառավարելու բոլոր ընդունակութիւնները։ Իսկապէս ասած՝ մարդու արժանապատւութիւնը բարձրացնողը ոչ թէ նրա մտաւոր ընդունակութիւնն է, այլ ամենահզօր գրպանը։

Լսել եմ, որ քաղաքակրթված ժողովուրդների մէջ հասարակական գործիչը արագութեամբ է ինքնակամ հրաժարվում ստանձնած պաշտօնից. նա խելօք է, ընդունակ, սրբութեամբ կատարում է իր վրա դրված պարտականութիւնները, բայց երբ խրախուսված ժողովուրդը, զգալով նրա մեծութիւնը, իր միաձայն քուէն է տալիս երկրորդ ընտրութեան ժամանակ այդ միևնոյն գործչին, նա բացարձակապէս հրաժարվում է։

Ցիշում եմ այսպիսի մի դէպք։ Գանձակի մօտ գտնվող գերմանական գաղութում մի անձն երրորդ անգամ ընտրվելուց ազատվելու համար՝ գտաւ միայն մի միջոց (ժողովուրդը յամառութեամբ նրան էր տալիս իր քուէն). նա դիմեց նահանգապետին և յայտարարելով իրան հոգեկան հիւանդ՝ կտրականապէս հրաժարվեց ընտրվելուց։

Ի՞նչ երևոյթ է այդ։

Ընդհանուրին սգնութեամբ ծառայելը համարվում է այնտեղ ամեն մի անհատի սրբազան պարտականութիւն, որի համար պէտք է երկրորդական նշանակութիւն ունենան անձնական անհատական շահերը։

Հասարակական վեհ գործիչը փողկեցնում, շքեղացնում է ընդհանուրի շահերը՝ կործանելով, վնասելով իր սեփականը։ Ուստի և նա մի քանի տարուց յետոյ աղքատ, աննպաստ?... անհնարին գրտնելով շարունակել ընտանիքի քայքայումը՝ տալիս է իր հրաժարականը հասարակական-համայնական գործերից։

II

Տեսնենք այժմ ինչ է կատարվում մեզ մօտ։

Մեր ժողովրդեան ծալքերը դեռ ևս գտնվում են խաւար մթութեան մէջ։ Լուսաւորութիւնը, որ երջանիկ ազգերի մէջ համարվում է ամենակարևոր ֆակտորը կեանքի առաջադիմութեան գործում, մեզ մօտ դեռ ևս հնարաւորութիւն չէ ունեցել գրաւել իր վայելուչ տեղը։

Մենք տգէտ ենք. դա փաստ է։

Իսկ տգիտութիւնը պարարտ հող է մութ և վնասակար անձանց չար գործունէութեան համար. տգիտութիւնը դէպի իր կենտրոնը քաշելով զանազան կասկածելի վեհութեան տէր անձանց՝ ինքը իր կողմից ծնում է մի շարք հերոս գաճաճներ՝ իր ճանկերում տառապող ամբոխի ոյժերը չարաչար շահագործելու գործօններ։

Գիւղը, որին վիճակված է մտաւոր խաւարի ծայրակէտը հանդիսանալ, աւելի մեծ չափով է արտադրում ներքին ցեցեր հէնց իր մարմնի անդամների քայքայման համար։ Այդ հերոս գաճաճները «մտնելով գիւղացու դամարը» շատ հեշտութեամբ կարողանում են վայելել նրա համակրանքն ու վստահութիւնը և շահագործելով այդ՝ ուռցնում իրանց գրպանները։ Գիւղը տալիս է նրանց հսկայական հարկ, ընդունելով միաժամանակ որ նրանք գիւղի պաշտպան հայրերն են, գիւղացու բարօրութեանը շահախնդիր։

Ահա հէնց այս «ներքին» գաճաճներն են, որ ընտրութեան ժամի կարևորութիւնն ըմբռնելով՝ հանդիստ սրտով սպասում են իրանց անձի գերազանցութեան գիտակցութեան հետևանքին։ Գիւղը նրանց շատ բան է պարտական, որ պէտք է մի ամենափոքր բանով անգամ հատուցանել։ Նրանք հասարակութեան առաջնորդներն են, առաջաւոր անդամները, իշխանաւորները և օտար մարդկանց աչքում գիւղի պատւի ջատագովը. հարուստ են, տեղն ընկած ժամանակ կարող են «սղալել» մեծաւորների գլուխները, «իւղոտել նրանց բերանները» և այդպիսով նրանց աչքը քաղցր պահել գիւղի վրա։ Ուրեմն. նրանք են, որ կան. էլ ուրիշ մարդ մեզ հարկաւոր չէ. եկէք նրանց «ջոկենք», վերջանայ գնայ։ «Նրանց» գործակալներն էլ միւս կողմից զանազան սուտ միջոցներով ուժեղացնում են ընտրող ամբոխի վստահութիւնը «ուժեղների» վերաբերեալ, և մի գեղեցիկ օր վերջապէս վայելում աշխատանքի պտուղը. «հարուստ» Ուհանը, խորամանկ Մամիկոնը, «գիտուն» Սհակը ընտրվում են գիւղի առաջնորդներ՝ տանուտէր, դատաւորներ։

Ամեն ինչ կատարեալ է. նորընտիր գայլերն ընկնում են հօտի ուղիղ կենտրոնը, սակայն պահապան շան մորթու տակ։

Նրանց այգիները, հողերն ընդարձակվում են, անասունները «Աստուծոյ ողորմութեամբ» տարնապատկվում, հարիւրապատկվում, շահով տուած փողերը հսկայ զաւակներ ծնում, գլուխը բարձրանում, ձեռքն ուժեղանում...

Գալիս է օրէնքի ժամը. պետական գանձարանն էլ իր մասն է ուզում գիւղացու վաստակից։

Մեր «հայրերն» էլ հէնց այդ զօրաւոր հրամանին են սպասում և, կարծես հարուածված մի ինչ-որ էլեքտրական հոսանքից, թռչում են տեղից, վազում զարձեալ դէպի գիւղը, այս անգամ սակայն իբրև տէրութեան հաւատարիմ պաշտօնեաներ։

Բայց նախ առանձնանում են և երկար օրեր «տանջվում» հողաբաշխման դժուարին գործում (մեզ մօտ հողերը գլխաւորապէս արքունական են և ենթակայ շուտ շուտ փոփոխման)։ Տանջվել են, աշխատել հասարակութեան համար. խոմ պարտաւոր չեն նրանք ձրիաբար ծառայել գիւղին. «գիւղի էշը հօ չեն». չէ՞ որ պէտք է նրանց «ջափահսը» առատօրէն տալ։ Սա շատ կարևոր է։ Վերջապէս ամեն բան հարթված է, սպասում են կիրակի օրվան։

Մտնենք գիւղը։

Ոչ ոք գործի չի գնում. ընտանիքի ապագան աւելի խստօրէն է իր վրա կենտրոնացնում խեղճ շինականի ուշքը։ Վաղ առաւօտ է. գիւղամէջը «դըժբռում» է. ծովացող ամբոխի կենտրոնում՝ մի քանի աթոռների վրա, «կանցելարից» բերած մահուդէ երեսով սեղանի շուրջը նստած են գիւղի «հայրերը»։

Տանուտէրը կարդում է «իրանց» որոշումը՝ համաձայն «օրէնքի ցուցման»...

«... Կ.-ունց Ջհանին տրվում է մի դեսեատին հող, կէսը «երկար հողերում» կէսը «լէգզի տափում»...

«Պ.-ունց Մա...»։

Տանուտէրը չի կարողանում շարունակել. Ջհանը, մի դալկացած միջահասակ գեղջուկ, բողոքում է. չէ՞ որ նա ունի 5 աղջիկ և 3 մանր տղայ զաւակներ հանդերձ կնոջով. ինչ միջոցներով նա կարող է կերակրել 10 անդամից բաղկացած ընտանիքը մի խղճուկ դեսեատինով։

Տանուտէրն իշխանաբար բացատրում է, որ հողերը բաժանված են համաձայն հարկ վճարող չափահաս տղամարդու, և ի հաստատումն շարունակում է. «Պ.-ունց Մակին բաժանում է երեք դեսեատին»...

Սա ունի 2 չափահաս հարկատու արու զաւակ, մի կին և մի աղջիկ։

Ակամայ մոռանում է մարդ տանուտէրին և անձնատուր լինում ծանր մտորումների։ Երկու հարեան ընտանիք՝ մէկը 10 հոգուց, միւսը 5 հոգուց կազմված. առաջինը ստանում է 1 մաս, երկրորդը՝ 3. առաջինին հացը կը բաւականանայ 3, 4, 5 ամիս, որից յետոյ նա ստիպված է ապրուստի միջոցներ որոնել. միւսը ստացած բերքի մի պատկառելի տոկոսը շուկայ հանելով հնարաւորութիւն է ստանում ապահով կեանք վայելելու։

Էօզէթ

Գանձակ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

—

Լիս գիւղը

Լիս, 22 օգոստոսի

Այս գիւղը գտնվում է Թիֆլիսի ուղիղ արևմտեան կողմը 10—12 վերստ հեռաւորութեան վրա, ուր կառքը հասնում է մօտ երկու ժամում։

Գիւղն ունի զով կլիմա, առողջարար աղբիւրներ և ճոխ բուսականութիւն, որոնք այդ վայրը դարձնում են ամարանոցատեղի։

Լիսն ունի 40 տուն բնակիչ, մօտ 400 շնչով, որոնց պապերը գաղթել են Գանձակի Ոսկանապատ ու Մուռուտ գիւղերից մօտ երկու դար սրանից առաջ։ Գիւղը «Լիս» անունը ստացել է «լոյս» բառից։ Աւանդութիւնն ասում է, որ այդ գիւղը հիմնող գաղթականները երբ հասել են այդ վայրը, լուսացել է, որ և գոչել են «Լիս ա, լիս» (Գանձակի բարբառով լոյսին «լիս» են ասում)։

Լիս գիւղը Թիֆլիսի մերձակայ հայ գիւղերի թւում միակ հայախօս գիւղն է եղել

ուր մայրենի լեզուն է տիրապետելիս եղել ընտանիքներում։ Սակայն այժմ, դժբաղդաբար պէտք է նկատել, մեր լաւ հայախօս գանձակեցի Թոռների բերանում հայ լեզուի հնչիւններն իսպառ վերացված են։

Հայ բառերի մնացորդներ միայն ծերերի ու պառաւների բերաններից են լսվում, այն էլ այն դէպքում, երբ, ստիպված հայերէն հարցիդ են պատասխանում։ Մի քանի տարի ես, այդ միակ հայախօս գիւղում հայերէնի հոտն անգամ չի լինի, որովհետև վրացախօս աղջկերք այստեղ հարս գալով, մայր դառնալով, դուրս են վանում հարազատ լեզուն ու տեղը պատուաստում օտարինը։

Մահացող լեզուի կենդանացնող առաջին պայմանն մայրենի լեզուով դպրոցն է անշուշտ։ Լիսն էլ դպրոցի կարիք ունի, սակայն իրանք գիւղացիք անձեռնհաս են այդ կարիքը լրացնելու՝ նախ իրանց չքաւորութեան, երկրորդ դէպի կրթութիւնն ունեցած անտարբերութեան պատճառով։

Նկատի առնելով մայրենի լեզուի մոտալուտ մահը Լիս գիւղում, ցանկալի և նոյնիսկ անհրաժեշտ էր, որ այն բոլոր անձինք, որոնք որևէ կերպ կապված են այդ գիւղին, օգնէին գոնէ միդասեան դպրոցի գոյութիւնը ապահովելու։

Անշուշտ այդ բանում առաջնակարգ դեր կարող են կատարել այդտեղ ամարանոց գնացողները, որոնց մէջ յայտնի և լաւ հայեր շատ կան։ Այս խնդրի իրականացման մէջ առաջին աշխատողն ու ձեռնհասը կարող է լինել քաղաքիս առաջին մասի գործակալ Ս. աւ. քահ. Շիօյեանը, որի գործակալական իրաւասութեան տակ էլ գտնվում է Լիս գիւղը։

Կար. Ղազարեան

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋԸ

I

Ղարաբաղի Թեմի եկեղ.-ծխական դպրոցների վերատեսչի պաշտօնակատարը «Մշակի» №№ 149-ի, 250-ի, 151-ի և 152-ի մէջ հրապարակի վրա դրեց 1911/12 ուսումնական տարվայ տեղեկագիրն և իր գործունէութեան հաշիւը։

Ղարաբաղի Թեմի դպրոցները երբ 1884 Թ. փակվեցին, մինչև այդ ժամանակը տեսուչ էր Յովհաննէս (այժմ Վահան վարդապետ) Տէր-Գրիգորեանը։ Սա ժրաջան մեղուի պէս անդադար աշխատում էր բազմացնել դպրոցների Թիւը։ Այն ժամանակ ժողովուրդն աւելի խաւար էր և չքաւոր, ուստի պահանջվում էր մեծ աշխատանք և շրջագայութիւն։ Մի տեղ դպրոց էր հիմնում, միւս տեղ հիմնածը քանդվում էր, և նա չէր վհատվում, նուիրված էր գործին մեծ անձնազոհութեամբ։ Ղարաբաղի լուսաւորութեան գործում մեծ երախտիք ունի նա, որ այժմ մեկուսացած ս. Խաչ վանքում, իր ծերութեան օրերը անց է կացնում աղօթքով։

1886 Թ. վերաբացվելով դպրոցները, նրանց Թիւը մինչև 1890 Թ. հասնում էր 7—8-ի։ 1890 Թւից մինչև 1896 Թիւը, այսինքն մինչև դպրոցների երկրորդ փակումը, տեսուչ էր Պետրոս քահանայ Տէր-Յովհաննիսեանը։ Սրա օրերով դպրոցների Թիւը հասաւ 35-ի։ Դրանից յետոյ դպրոցները վերաբացվել են 1905 Թ.։ Այս Թւում Ղարաբաղում տիրում էին Թուրք-հայկական ընդհարումները, և ժողովուրդը լարված՝ միայն պաշտպանում էր իր անձը, կայքը և գոյքը։ Դպրոցների մասին այնքան էլ մտածող չէր կար։ 1906—1908 Թ. տեսուչ էր Վ. Կարապետեանը, 1907—1907 Թ. Սահակ վ. Տէր-Միքայէլեանը, իսկ 1908—1909 և 1909—1910 Թ. Ստեփան Տէր-Աւետիքեանը։ Վերջինիս հետ միասին գործում էր նաև Բագուի Հայոց Կուլտ. Միութեան տեսուչ Գէորգէկեանը։ Այս այն ժամանակներումն էր, երբ պանդխտութեան մէջ գտնվող ղարաբաղցիները առատօրէն ուղարկում էին իրանց դրամական օժանդակութիւնը այս և այն դպրոցին, և այսպիսի մի եռման ժամանակ դպրոցների Թիւը հասաւ 73-ի։ 1910/11 ուսումնական տարում մեր դպրոցները տեսուչ չեն ունեցել, իսկ 1911/12 տարում հրաւիրվել է այժմեան Ա. Առաքելեանը։ Սա իր ուսման դասընթացն աւարտել է Գէորգեան ճեմարանում։

II

Ա. Առաքելեանը իր գործունէութեան հաշիւը դրեց հրապարակի վրա. այդ գործում նկատվում են Թերութիւններ։ Նախ՝ նա դպրոցները և նրանց որտեղ լինելը յիշատակելիս՝ պարտաւոր էր յիշել նաև Թէ այդ դպրոցը միայն յիշված գիւղի համար է Թէ նրան ենթակայ են և ուրիշ գիւղեր, և որոնք։ Ամեն մի գիւղ որքան ծուխ ունի, որքան հոգի արական և որքան իգական, որպէսզի կարելի լինի որոշել, Թէ աշակերտութիւնը նրա քանիերորդ տոկոսն է կազմում և ժողովուրդը որպիսի սիրով է վերաբերվում դէպի ուսումնական գործը։ Երկրորդ նա՝ ծանր մեղադրանքներ է Թափում 1910/11 տարվայ հոգևոր վարիչների, Թերուս ուսուցիչների և նոյնիսկ հոգևոր իշխանութեան անտարբերութեան դէմ, մի որևէ բացատրութեան կամ չնչին օրինազանցութեան անգամ նշանակութիւն տալով՝ շարահիւսել է իր տեղեկագիրն և գործունէութեան հաշիւը և ընկել չափազանցութիւնների ու աւելորդաբանութիւնների մէջ։

Ա. Առաքելեանն ասում է, որ «անցեալ 1910—11 ուսումն. տարում Թեմիս ծխական դպրոցները զուրկ են եղել Թեմական տեսչից, նրանց ղեկը յանձնված է եղել տեղական հոգևոր վարիչների ձեռքը, որոնց ապիկարութեան ու միմիայն իրանց յատուկ անհոգութեան պատճառով անխնամ մնացած դպրոցները հասել են իրանց քայքայման ու անկման ծանր աստիճանին, փակվել են մի շարք դպրոցներ»։ Փակվելու պատճառները նա մասամբ վերագրում է նաև անկիրթ, անցենզ կիսագրագէտ ուսուցիչներին և քահանաներին, հաշմանդամներին, կիսագրագէտ տիրացուներին, իրանց անուն. ազգանունը անսխալ գրել անկարող քաղաքային դպրոցաւարտ ու Թեմականից դուրս շպրտված անձնաւորութիւններին, որոնք ուսուցչի անուան տակ մտել են դպրոցները, և իշխանութեան աչալուրջ վերաբերմունքի բացակայութեանը։ Դպրոցները փակվելու ոչ մի պատճառ չը կայ. միայն և միայն նիւթական պակասութիւնն է, որ փակել է նրա դռները. ահա դրա համար միայն միջոցներ պէտք է որոնել, Թէ ինչ եղանակ սահմանել, որ կանոնաւոր ժողովեն դպրոցներին հասնելիք տուրքերը։ Ա. Առաքելեանը դպրոցների փակվելը վերագրելով վերև պատճառաբանութիւններին յայտնում է, որ ինքը ամբողջ տարին պարապ չէ եղել, այլ այցելել է դպրոցները, հարցաքննել է դասերը, նայել է գրաւոր աշխատանքներին, ուսուցիչ ուսուցչուհիներին կարևոր հրահանգութիւններ է տուել, կազմել է հոգաբարձական և ծխական ժողովներ, խօսել է ուսման նշանակութեան մասին և ծխական տուրքեր սահմանել, որին հետևում է և իր խորհուրդները։ Հարց է ծագում, Թէ այդ միևնոյն բաներն արել են նաև նախկին տեսուչները Թէ ոչ։

Փակված դպրոցներից 1911—12 Թ. չեն վերաբացվել, Թէև Ա. Առաքելեանը մի տեղ ասում է, որ նոր դպրոցներ բացվել են 11-ը և վերաբացվել 3-ը. բայց նա չէ յիշում, Թէ այդ ո՞ր գիւղերումն է, որպէսզի կարելի լինի իմանալ, Թէ դրանք բոլորովին նոր տեղերումն են, Թէ՞ արդէն այնտեղ դպրոցներ եղել են։

Ա. Առաքելեանը ասում է. «կազմել եմ դպրոցների նախահաշիւը (1912—1913), նախահաշիւների մէջ որոշ գումար մտցրել եկեղեցական գումարներից և այդպիսով պարտաւորիչ դարձրել նաև եկեղեցական տուրքը. այդ արել եմ նախ դպրոցի ապահովութիւնն ի նկատի ունենալով և երկրորդ այն պատճառով, որ եկեղեցական գումարները (ամենաղքատ գիւղի եկեղեցին տարեկան մուտք է ունենում միջին Թւով 50—60 ր. և ծախս հազիւ 10 ր.) մտնում են տեղական քահանաների կամ գանձապահների (երէցփոխների) գրպանը, (կոնսիստորիայի հսկողութիւնը միմիայն ձևական է)»։

Ղարաբաղի Թեմի եկեղեցիները տառապում են չքաւորութեան մէջ մերկ, աղքատ, զուրկ զարդ ու զարդարանքից և շքեղութիւնից։ Այդ եկեղեցիները տարին ունենում են 5—10 - 20 ր. օգուտ և նոյնքան էլ ծախք։ 50—60 ր. մուտք ունեցող եկեղեցիների Թիւը հազիւ հասնի 3—4-ի. մնացածների մեծ մասն ունեն 5—10 ր. օգուտ և նոյնքան էլ ծախք։ Ոչ մի եկեղեցու մուտք չէ մտնում ոչ քահանայի և ոչ երէցփոխի գրպանը։

III

Ա. Առաքելեանի մատնացոյց եղած 54 դպրոցներից 8-ը Նուխու փոխանորդութեան մէջ է, 4-ը Շուշի քաղաքում, իսկ 42-ը Թեմում։ Սրանցից 26 դպրոց Վարանդայումն է։

Վարանդան ունի 56 գիւղ։ Ամենափոքր գիւղն ունի 19 ծուխ, իսկ ամենամեծը 400 ծուխ։ Վարանդան կազմում է 6944 տուն, 26,509 արական և 24491 իգական և ընդամենը 51,000 հոգի։ Ամեն մի 1962 հոգու ընկնում է մի դպրոց։ Վարանդայում, բացի եկ.-ծխ. դպրոցներից, կան և պետական ժողովրդական դպրոցներ Շուշիքենդ, Նախիջևանիկ և Խաչմաղ գիւղերում։ Փակված են Քարինտակ, Դզգալա և Քարամուխ գիւղերի եկեղեց.-ծխ. դպրոցները, չը նայելով որ այդ գիւղերը Ղարաբաղի ամենահարուստ գիւղերից են։

Դիզակն ունի 11 եկ.-ծխ. դպրոցներ։ Դիզակը կազմում է 42 գիւղ։ Ամենափոքր գիւղը կազմում է 15 տուն, իսկ ամենամեծը 660 տուն։ Դիզակը ամբողջապէս կազմում է 2062 ծուխ, 19,386 հոգի, որից 10,657 արական, իսկ 8729 իգական։ Իւրաքանչիւր 1762 հոգուն գալիս է մի ուսումնարան։ Բացի եկ.-ծխ. դպրոցներից՝ Դիզակն ունի նաև երկու պետական-ժողովրդական դպրոց Տող և Հադրութ գիւղերում։ Դիզակում փակված են Խանձաձոր, Խծաբերդ, Իգիլեցիք, Ազոխ և Ջամձոր գիւղերի դպրոցները։

Խաչէնում գտնվում են 4 դպրոցներ։ Խաչէնն ունի 40 գիւղ։ Ամենափոքր գիւղը կազմում է 5 ծուխ, իսկ ամենամեծը 190։ Խաչէնն ամբողջապէս կազմում է 2891 ծուխ, 25,000 հոգի, որից 8462 արական և 7538 իգական։ Ամեն մի 6250 հոգուն գալիս է մի դպրոց։ Խաչէնում կան պետական-ժողովրդական դպրոցներ Խանքենդի, Դաշբուլաղ, Առաջաձոր, Գանձասար և Հաթերք գիւղերում։ Փակված են Խանածախ, Դահրաւ, Պարեցիք, Խնձորստան և Նորագիւղի եկ.-ծխ. դպրոցները։

Ջրաբերդում գտնվում է միայն մի եկեղեցական-ծխական դպրոց։ Ջրաբերդը կազմում է 26 գիւղ։ Ամենափոքր գիւղը Ղազարխը, որ Մարաղի հետ միասին է, կազմում է 6 տուն, իսկ ամենամեծը Մարգակերտը 300 տուն։ Ջրաբերդը կազմում է 2125 տուն, 15,600 հոգի, որից 8391 արական և 7209 իգական։ Ջրաբերդում կան նաև պետական-ժողովրդական դպրոցներ Ջանեաթաղ, Կուսապատ, Մարգակերտ, Մարաղա, Սարաւ և Թրիջեցիք գիւղերում։ Փակված են Կուսապատի, Մարգակերտի, Մոխրաթաղի և Մատաղիսի եկ.-ծխ. դպրոցները։

Գիւլստան գաւառը, որին մեր կոնսիստորիան կոչում է Ջրաբերդի Բ. մաս (բարւոք կը լինէր, եթէ գործածէր Գիւլստան, որովհետև մելիքութիւնների ժամանակ այդ գաւառն էլ իր մեծ դերն ունի խաղացած), ունի 12 գիւղ, 846 տուն, 8000 հոգի, որից 4245 արական և 3755 իգական։ Ունեցել է երկու դպրոց Երքէջ և Ղարաբուլաղ գիւղերում, բայց այժմ փակված են։ Գիւլստանն ունի Ղարաչինար, Վերին և Ներքին Շէնում պետական ժողովրդական դպրոցներ։

Ջաւիաստ գաւառը այժմ կազմում են Ղարաղլլաղ, Հարար և Ալիղուլի գիւղերը և միասին ունեն 685 տուն, 5000 հոգի, որից 2634 արական և 2366 իգական, չունեն եկ.-ծխ. դպրոց. միայն Ղարաղլլաղն ունի պետական-ժողովրդական երկդասեան դպրոց։

Լէնքօրան քաղաքն էլ չունի եկ.-ծխակ. դպրոց չը նայելով որ առաջներում ունէր միդասեան օրիորդաց դպրոց։

Այս տեղեկագրութիւնից պարզապէս նկատելի է, որ եկ.-ծխ. դպրոցների Թիւը աւելի շատ է Վարանդայում, ապա Դիզակում, Խաչէնում և Ջրաբերդում։ Դրա պատճառը գլխաւորապէս կայանում է նրանում, որ պետական դպրոցների Թիւը Վարանդայում սակաւ է, ուրեմն և հարկ չեն տալիս, իսկ Խաչէնում և Ջրաբերդում նրանց Թիւն աւելի շատ է, ապա ուրեմն գիւղացիները ծանրաբեռնված են դպրոցական հարկերով։ Բացի դրանից՝ Ջիւանշիր և Գանձակ գաւառների գիւղերը վճարում են նաև Գանձակի արհեստագիտական դպրոցին որոշ հարկ, նրա գոյութիւնը պահպանելու, մինչ այդ տեսակ հարկերից ազատ են Խաչէնի, Վարանդայի և Դիզակի գիւղերը։ Բացի այս պատճառաբանութիւնից՝ Վարանդան աւելի հարուստ է, քան Ղարաբաղի միւս գաւառները, և օտարութեան մէջ ունի հարուստ վաճառականներ, որոնք իրանց նըպաստներով օգնում են դպրոցների գոյութիւնը պահպանելուն։

IV

Ղարաբաղում եղել են 73 դպրոց, Թէև յիշվում են 68, իսկ 1911—12 ուսումն. տարում եղել է միայն 54 դպրոց, ուրեմն փակված մնում են 19-ը։ Մինչ պիտի դպրոցների ցանկը խտանար, նկատելի է, որ դեռ փակվում են։ Փակվելու միակ պատճառը նիւթականն է, որ կանոնաւոր չէ տնտեսվում։ Ի՞նչ անել այս դէպքում։

Մեր համեստ խորհուրդն է վերացնել քէլէխը, հարսանեաց աւելորդաբար շռայլվող ծախսերը և նրա փոխարէն ստանալ այդ ծախսերի կէսը։ Սահմանել ծխական տուրք, 50 կ. մինչև 1 րուբլի, եկեղեցիների համար կազմել ծխ. հոգաբարձութիւն, որ դրանք այդ տուրքերը ժողովեն և հոգան դպրոցները բանալու։

Պետ
Շուշի

ԱՂՋԿԱՆՑ ԳԼԽԱԳԻՆ ՎԵՐՑՆԵԼՈՒ ՍՈՎՈՐՈՒԹԸ ՇԻՐԱԿՈՒՄ

Թէ ո՛ր ժամանակից և ինչ պատճառով յայտնի չէ, միայն այժմ իրողութիւն է, որ Շիրակում խոր կերպով արմատ է ձգել աղջկայ համար փեսացուից գլխագին վերցնելու սովորութիւնը։ Կապիտալիզմի և արդիւնաբերութեան նշոյլը չունեցող, մոռացված այս անկիւնը այս տեսակի բարոյական ըմբռնումներով շատ հարուստ է, և փոխանակ արմատախիլ լինելու՝ աւելի ու աւելի է տարածվում առանց այն էլ աղքատ ու խաւար գիւղացիութեան մէջ։ 50-ից մինչև 500 րուբլի տուող կայ, որի յաճախ ութերորդ մասն իսկ չէ հասնում փեսացուին։ Աւանդականութեան ժամանակներից մնացած բարոյական այս ըմբռնումի մի անմիջական և վնասակար հետևանքն էլ այն է, որ շատ առողջ և մաքուր երիտասարդներ, չունենալով այդ պահանջված գումարը, ընդմիշտ զրկվում են ամուսնութիւնից։ Թէ ինչպէս մղկտալով են երգում այդ երիտասարդները իրանց տնտեսականի պատճառով մերժված սէրը, այդ երևում է շիրակցի հայ շինականների պարզունակ և միամիտ լէ-լէներից։ Շատերն ստիպված են կին ունենալու համար ծախել իրանց ամբողջ ընտանիքի միակ յոյսն ու ապաւէնը, լծկան եզները, կովը, անկիւնում պահված մի քիչ աւելացած պանիրն ու իւղը, բայց ամեններն չեն մտածում, Թէ կին բերում են երջանիկ ընտանիք կազմելու Թէ Թշուառութեան մի նոր օղակ աւելացնելու համար։ Արդէն սովորութիւն է դարձել «Թող պաղ Թոնրի շրթին նստի», միայն Թէ գայ կինը։

Այդ բոլորը բաւական չեն դեռ, երիտասարդը պիտի գնի դեռ արծաթէ քամար, եարմա, ոսկի, իսկ Թէ ինչպէս, այդ միայն Աստուած գիտէ։

Այս դէպքում մեր գիւղական վաշխառուների և կուլակների կրակին է իւղ ածվում. այդպիսի դէպքերում նրանք իրանց միջնորդներով հրապարակ են գալիս և տալիս են, նայած մարդուն, Թումանին ամսական մինչև 50 կ պէկ տոկոսով. և վայ այն ամուսնացած երիտասարդին, ով դեռ գուցէ մեղրամիսն էլ չանցած՝ չը կարողացաւ վաշխառուին հարկ եղած գումարը վճարել. հայհոյանքը, ծեծը այդպիսի դէպքերում սովորական երևոյթներ են, դրա վրա գալիս և նորահարսի բանի գրաւումը։

Հարսանիքի զանազան ծախքերը ընդհանրապէս պարտքով են անում, յետոյ վճարելու պայմանով. օղին, բրինձը, մսացուն ամենաթանգ գնով են վերցվում տեղական խանութպաններից. հաւաքվում են դրացիները, բարեկամները, փչում է դաւուլզուռնան և սկսում է 3—4 օր անխնջ քէֆն ու ուրախութիւնը. սկսում է դաւուլզուռնայով ընտանիքի տնտեսապէս քայքայումն ու աւերումը։ Ապագայ սերունդն արդէն ուրիշ տեսնելիք չունի բացի աղքատութիւնից ու անյատակ Թշուառութիւնից. իսկ յայտնի է, Թէ այդ Թշուառների Թիւը ինչպէս շատ է մեր գիւղացի ընտանիքներում. գոնէ այդ տեսակէտից մի քիչ չափաւոր լինէին, ինչպիսին են ֆրանսիացի և գերմանացի գիւղացիների մի քանի համայնքները։

Կայ չարիքների մեծագոյնն էլ. ով որ քիչ է վերցնում գլխագին, նա անմնայ կերպով գիւղացի հասարակութեան ծաղրին է ենթարկվում. «այս-ինչն իր աղջկանից զզվել էր և կորցրեց». «հողը գլխիդ, ինչի՛ այդ տղայի հետ ամուսնացար. ոչ շնորհքով ոսկի է բերել, ոչ շոր և ոչ էլ արծաթ» և այլն. այսպիսի անմիտ և խաւարամիտ հասկացողութիւններ շատ ու շատ են։

Տեսնում էք, ընթերցող, ասում են, որ գիւղում ամեն ինչ անարատ է, բայց ես զարմանում եմ. ո՞րն է այստեղ մաքուրը. սէրը ուղղակի առուտուրի բնոյթ է ստացել. կարո՞ղ է այդպիսի հիմքերի վրա այլ ևս առողջ ընտանիք կառուցվել։

Մեզնում սիրոյ հասկացողութիւնը դէն է շպրտված. փող ունես, կին կունենաս. չունես, զրկված ես կեանքի այդ բարիքից։

Պատահում են էլ, որ տղան ու աղջիկը մաքուր սիրով կապված լինելով՝ ըմբոստանում են փողով գնելու այդ վատ սովորութեան դէմ, բայց ոչ մի հետևանքի չեն հասնում։

Բ. Տէր-Աբխատակեան

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴԱԿԱՆ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՂԲԱՏԻ ՎԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ

Մտքումս դրել էի հետզհետէ մեր հայրենի նշանաւոր վանքերը, եկեղեցիները և աւերակները այցելել և հոգեպէս կազդուրվել մեր անցած փառքի բեկորների ներքին շնչով։

Ցանկութիւնս գլուխ բերի. շատ տեղեր այցելելուց յետոյ՝ գնացի և Հաղբատի հռչակաւոր վանքը, որից ստացած տպաւորութիւնները շատ ճնշիչ կերպով ազդեցին իմ հոգու վրա։

Ուրիշ տեղ Թէև աւերակները տեսնում ես և տխրում, բայց միւս կողմից էլ մխիթարվում ես, որ այդ տեղերում կան այնպիսի ձեռքեր, որոնք կամ նորոգում են աւերված բեկորները և կամ պահպանում են քանդվելուց։

Այս օրհնված տեղը ո՛չ այս տեսայ և ո՛չ էլ՝ այն։ Հիասթափութիւնը ամբողջովին ինձ խեղդեց և զայրոյթս ընկաւ այստեղի անհոգ և պորտաբոյծ վանահայրերի վրա (մի երկու բացառութեամբ), որոնք միշտ լաց են լինում, Թէ վանքը եկամուտ չունի և Թէ իրանք սոված մեռնում են, իսկ դուրսը իրանց սիրտ-բարեկամների համար աներ են շինում, նրանց հետ միշտ խնձորախաղեր անում, զուգվում-զարդարվում, ազգայիններին ու բարեկամներին լիացնում, ամբողջ եկամուտը, որ տարէնը մօտ հազար րուբլու կը հասնի, ջուր անում և իրանց ուրկերին զոհ բերում, խաչքարերը և գերեզմանաքարերը ծախում, կամ իրանց բարեկամների շինութիւնների վրա գործածում, բայց և իրանց ծոռերը անխիղճ կերպով ծալում ու անբաղդ վանքի մի քանդված քարը տեղը չեն դնում։ Օրհնվածները եթէ տարեկան մի տասը քանդված քար իրանց տեղը դնել տան, ժամանակով ամբողջ վանքը նորոգած կը լինեն և կործանումից էլ պահպանած։

Գիւղացիներից տեղեկացայ, որ այս յիսուն տարվայ մէջ միայն երկու վանահայր են լաւ գործեր արել՝ Յովսէփ վարդապետ Խարազեանը և Յակովբ վարդ. Նորատունկեանը։ Առաջինը շինել է պատուական սենեակներ, 6—7 հատ, արևելեան կողմը. շինել է և՝ ուսումնարանը։ Երկրորդը նորոգել է կաթուղիկէն (մեծ եկեղեցու) և նրա չորս Թևերը, որոնք երբէք չեն կաթում։ Այս Թշուառին՝ իմացայ, որ ազատամիտ ճանճապանները սպանել են, փողը՝ ազգի փրկութեան անունով՝ գրպանները դրել, լաւ-լաւ տներ շինել, ճանճանոցներ սարքել և փառաւոր կերպով իրանց ապրուստը կանոնաւորել։

Մտնելով վանքը՝ խիստ կեղտոտ դրութեան մէջ գտայ այն. բակի ճանապարհները ոչխարների կոտտներով և ձիու փըթիններով լիքը։

Հաստ Թոզով պատած է ներսից մեծ եկեղեցին, որի մէջ ամեն ինչ Թափթփուած է և դէս ու դէն շպրտած. կէտերից աւազատ չեն Ամենափրկչի նախագաւիթը, ըսքանչելակերտ մեծ գաւիթը և Համազասպ., իսկ մատենադարանը կատարեալ աւերակ է իր կարասիներով և այլ Թափթփուած առարկաներով։ Կեղտոտութեան լաւ պատկեր է ներկայացնում և հին քարաշէն ուսումնարանը, որը ներկայ վանահայր Զաքարիա վարդապետ Լալայեանը ձեէթ քաշելու արհեստանոց է դարձրել։ Եղած արտաքին շինութիւններն էլ բոլորը քարուքանդ են եղած։ Հանգուցեալ Յովսէփ վարդապետի սենեակներից միայն չորս-չորս պատերն են մնացել, որոնցից մի քանիսներն էլ վաղուց են փուլ եկել։

Սարսափելի քայքայվող դրութեան մէջ է ընկել վանքը աւելի Գեղամ և Զաքարիա վարդապետների վանահայրութեան օրերին, որովհետև դրանք վանքը կթի կով են դարձրել և աւեր դառնալու պատճառ եղել, պահանջելով որ ամեն ինչ դրանց համար պատրաստ լինի։

Միայն դրանք էլ ունեն իրանց պարծենալու առարկաները. առաջինը (փոխանակ հին սենեակները նորոգելու և քանդվելուց ազատելու) մի-երկու փայտէ սենեակներ է շինել, որոնք վանքին երբէք պատիւ չեն բերի. բայց չեղածի մէջ դա էլ մի բան է, որի կառուցման համար շնորհակալութիւն պէտք է յայտնել ինչ-որ մի սրտակից «Ջանջուն» բարեկամի, որի խորհրդով է կանգնեցրած այդ շինութիւնը՝ երբեմն գլուխ պահելու տեղ։

Զաքարիա վարդապետը, ուսումնարանի երկու շէնքերից փոքրը ձմեռ ժամանակ ուխտաւորների ձիաների համար գոմ էր դարձրել, իսկ աշակերտական նըստարանները, որոնք բացովի են, ախոռ։

Ահա քեզ ուսում տարածող վանական։

Մի քանի ժամ այս Թշուառ, բայց շինութեամբ հոյակապ վանքը ման գալուց յետոյ՝ տխուր և տրտում վերադարձայ, անիծելով իմ օրը, որ ես այս փառքի կոթողները այսպիսի սիրտ կտրատող դրութեան մէջ տեսայ։

Երանի կը լինէր, եթէ մեր պատուարժան բարերարներից մէկը այս աննման վանքը նորոգէր և վերջնական կործանումից ազատէր։ Վանքը նորոգելով, Թերևս հնարաւոր լինի բանիբուն վանահայր հրաւիրել և վանքի տնտեսութիւնը կանոնաւորել, որը այժմ շատ մութն է և քայքայված՝ շնորհիւ մեր վանահայրերի կործանիչ ուղղութեան։

Թո՛ղ չը նեղվեն պատուելի վանահայրերը, որ մենք նրանց տգեղ արարքները երևան-աշխարհ ենք հանում՝ յառակապէս իրանց ուղղելու նպատակով։

Ճանապարհորդ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ Օգոստոսի 19-ին եւրոպական 30 գիտնական բուսաբաններ Ղամարլուի վրայով գնացել են Սարդար-Բուլաղ՝ Արարատի շըրջակայքի բոյսերից նմուշներ հաւաքելու նըպատակով։ Նրանցից 17 հոգի բաժանվելով էքսկուրսանտ Պրեբիսկիի առաջնորդութեամբ բարձրացան Արարատի գլուխը։

✦ Թագուհի Կայսրուհի Մարիա Ֆէօդորօվնայի անուան խուլ ու համրերի Անդրկովկասի բաժանմունքի հոգաբարձութիւնը յայտարարում է, որ աշակերտների ընդունելութիւնը խուլ ու համրերի դպրոցում շարունակվում է մինչև առաջիկայ սեպտեմբերի 1-ը։

✦ Մալարիայի դէմ մաքառող կովկասեան կոմիտէտի վարչութեան կազմը հաստատված է Փոխարքայի կողմից։

✦ Քաղաքային դումայի առաջին նիստը, ամառային արձակուրդներից յետոյ, տեղի կունենայ սեպտեմբերի 10-ին, երկուշաբթի օրը։

✦ Թիֆլիս-Բագու մարդատար գնացքների երթևեկութեան համար նշանակվում են լրացուցիչ նոր գնացքներ № 7 և 8. սկսած օգոստոսի 25-ից Թիֆլիսից և 26-ից Բագուից № 7 գնացքը Թիֆլիսից դուրս է գալիս օգոստոսի 25-ից սկսած, ցեր. ժամը 3 և 2 րոպէին Պետերբուրգի ժամանակով, և հասնում է Բագու առաւօտեան ժամը 7 և 35 րոպէին։ Յաջորդ օրը Բագուից № 7 գնացքը կուղևորվի ցերեկվայ ժամը 4 և 4 րոպէին, կը հասնի Թիֆլիս առաւօտեան ժամը 9 և 20 րոպէին։

✦ Առաջիկայ հոկտեմբերից կը սկսեն հաւաքել ստատիստիկական տեղեկութիւններ Կովկասում եղած իւղ և պանիր պատրաստող գործարանների մասին։

✦ Մանր վարկի գործերի վերաբերեալ Թիֆլիսի նահանգական կոմիտէտը Թոյլատրել է բանալ Թիֆլիսի գաւառի Դիղոմի գիւղում վարկային ընկերութիւն։ Նոյնանման վարկային ընկերութիւն բացվելու է նաև Գորու գաւառի Դիրբի գիւղում։

✦ Թիֆլիսի նահանգապետը առաջարկել է քաղաքագլխի պաշտօնակատարին կարգադրել, որպէսզի քաղաքային առևտրատնտեսական գործակալները հարկաւոր աջակցութիւնը ցոյց տան ոստիկանական պաշտօնեաներին սակագները խախտող հացավաճառների և մսագործների դէմ խիստ միջոցներ գործադրելու համար։

✦ Թոյլատրված է պաշտօնաԹող գեներալ-մայոր Ֆ. Լ. Ֆօն-Կլիմմանին հրատարակել Թիֆլիսում ռուսերէն մի Թերթ «Русское Дѣло» անունով։ Լրագիրը լոյս է տեսնելու շաբաթական երկու անգամ՝ չորեքշաբթի և շաբաթ օրերը։

✦ Ռոմանոս Մելիքեանը խնդրում է մեզ յայտնել, որ Պետերբուրգի եկեղեցու երգիչների ընդունելութեան վերջնական փոր-

մի նշանակուած է երիտասարդի օգոստոսի 27-ին, երեկոյան ժամը 4-ին Փոքր [illegible] «Գիր» գրավաճառանոցում։

◆ Քաղաքային վարչութեան անդամ Մ. Ն. Աթաբեկեանը [illegible]

◆ Օգոստոսի 22-ին [illegible]

◆ Օգոստոսի 23-ին Թիֆլիս քաղաքի [illegible] կայ 68 հոգի։

◆ Բորժոմից Շուլավեր գիւղում [illegible] 600 ռուբլու [illegible] 430 ռուբլի [illegible]

◆ Լագոդեխից [illegible] 8000 ր. [illegible]

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋԸ

[illegible] «Невск. Гол.» [illegible]

◆ Ի նկատի առնելով, որ ամսիս 22-ին [illegible] կուրիայից՝ 4971 հոգի, քաղաքային ընդհանուր կուրիայի առաջին բաժանմունքում՝ 2819 հոգի, երկրորդում՝ 4386 և երրորդում՝ 3458.

◆ Եկատերինբուրգից արտաքսված է ուսուցիչ Աֆօնօվը, որին գիւղացիները ի նկատի ունէին պատուիրակ ընտրել։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ. ԳԵՂԱՐ.

ԳԻՏԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ *Դեղձանիկները հանքերում.*—Հանքերում տեղի ունեցած կատաստրոֆների մեծ մասը առաջանում է հանքային գազերի պայթումից։ Տեխնիկան վաղուց է աշխատում, որպէսզի միջոցներ գտնէ այդ բանի դէմ, որոնք եթէ բոլորովին չեն չէզոքացնում բռնկումը՝ գոնէ իր ժամանակին նկատել կը տան։ Բայց երեւում է՝ որ ամենահասարակ դեղձանիկն անգամ չէ ուզում զիջել ամենազգայուն տեխնիկական գործիքին։ Նա աւելի առաջ է զգում հանքային գազի խառնուրդը, քան մարդը։ Այդ պատճառով ստորերկրեայ հանքերում աշխատող բանւորները յաճախ իրանց հետ դեղձանիկ են տանում վանդակով. մեր դեղին բարեկամների անհանգիստ և անսովոր վիճակը ցոյց է տալիս, որ օդի մէջ հանքային գազի խառնուրդ է առաջ եկել։ Մաքուր օդի այդ սիրահարների շնորհիւ, քանիցս մարդիկ աղէտներից նախազգուշացել և ազատուել են։

Փրկարար խմբակները գազերի բռնկում պատահած հանքերը մտնելիս՝ բացի ուրիշ օժանդակ միջոցներից վերցնում են նաև վանդակներով դեղձանիկներ։

◆ *Ջրի կաթիլի ճանապարհորդութիւնը.*—Ովկիանոսում գտնված ջրի իւրաքանչիւր կաթիլ վաղ թէ ուշ ձեւափոխւում, դառնում է շոգի, որոշ ժամանակ այդ դրութեամբ մնում է մթնոլորտում, յետոյ վերջապէս լուծված կամ հէնց նոյն դրութեամբ դարձեալ վերադառնում է ովկիանոս՝ և կամ իջնելով ցամաքի վրա, գետերի միջոցով է հասնում այնտեղ։ Ցամենայն դէպս իւրաքանչիւր կաթիլի թափառումն ովկիանոսից է սկսում և ովկիանոսում էլ վերջանում։ Բայց ինչ եղանակով է կատարվում ամեն մի ամբողջական շրջան և նրա իւրաքան-

չիւր մասը։ Այդ հարցին պատասխանելու [illegible] Ուրեմն [illegible] 380,000 խորանարդ վերստ [illegible] 350,000 [illegible] 80,000 [illegible] 110,000 [illegible] 30,000 [illegible] 380,000 [illegible] նարդ վերստ ջուր, իսկ ովկիանոսներում կայ ընդամենը 1,300 միլիոն խորանարդ վերստ ջուր, ուրեմն նշանակում է, որ ովկիանոսների բոլոր ջրերը, միջին թւով, կը շոգիանան $3^1/_2$ դարում։

Ուրիշ խօսքով, ջրի իւրաքանչիւր կաթիլ նախ քան մթնոլորտը գնալը միջին թւով 3500 տարի մնում է ովկիանոսում։ «Միջին» բառն ընդգծենք, որովհետև մեր ցոյց տուած ժամանակամիջոցը զանազան խորութիւն ունեցող ովկիանոսների համար զանազան է, ջրի կաթիլների աւելի խորը ընկած մասնիկները աւելի քիչ են մասնակցում ծովի շրջանառութեանը, քան մակերեւութայինները. կարող է պատահել, որ ջրի բազմաթիւ կաթիլներ ամբողջ տասնեակ հազար տարիներ մնան ովկիանոսի մութ անկիւններում, նախ քան որպէս շոգի մթնոլորտը մտնելը։ «Ովկիանոսի» ջրային շրջանառութեան համեմատութեամբ, «մթնոլորտային» շրջանառութիւնը չափազանց կարճատև է, նա 10 օրից աւելի չէ տեւում, (էլի միջին թւով)։ Այդ թւանշաններն ստացվում են ջրի ընդհանուր քանակութեան բաժանումով, որ ամեն տարի երկրի մթնոլորտով (460,000 խոր. վերստ) անցնելով մթնոլորտն իսկական բովանդակութիւնն է դառնում (12,000 խոր. վերստ)։

Ամենից աւելի դժուար է որոշել «ցամաքային» մասի շրջանառութեան տեւականութիւնը, այսինքն այն ժամանակամիջոցը, որը հարկաւոր է ջրի մասնիկին, ցամաք իջնելուց յետոյ, գետերի միջոցով ովկիանոս գնալու։ Այդ ժամանակաշրջանը որոշելու համար դեռևս ոչ մի ցուցում չը կայ։

◆ *Ինչպիսի ույժով ենք ծամում.*—Ամերիկացի մի բժիշկ վերջերս պատրաստեց մի գործիք, որի միջոցով չափում է ծախսված ույժի այն քանակը, որ մենք գործադրում ենք ծամելիս։ Այդ չափումների եզրակացութիւնները չափազանց հետաքրքրական են։ Բանից դուրս է գալիս, որ մենք ծամելիս չափից դուրս ույժ ենք գործադրում։ Այդ առաջ է գալիս գլխաւորապէս մեր ծամելու գործարանի անկատարելագործ կերպով կազմված լինելուց. դա կազմված է երկրորդական կարգի լծակի ձեւով, բայց այնպէս՝ որ ույժը ոչ թէ երկար, այլ կարճ լծակի ուսին է դրած։ Դրա համար էլ, ինչպէս յայտնի է մեխանիկայից, շատ ույժ է կորչում։

Զարմանալի չէ, որ «գնատօղի նամօմետրի» (ծամելու ույժը չափող գործիք) օգնութեամբ ստացված թւերը մեծ են մարդու սեղանատամների համար. դա միջին թւով 4 պուդի է հաւասարվում (կտրողների համար՝ աւելի քիչ)։ Առանձին դէպքերում պատահում է, որ խածնելով պոկելու ժամանակ ույժը 6—7 պուդի է հասնում։ Այդ բանը երեխաների մօտ աւելի քիչ է, քան հասակաւորների. այդ պատճառով նրանց կտրող ատամների ույժը աւելի շատ է՝ քան սեղանատամներինը. այդ հետևեալ կերպ է բացատրվում. մենք սեղանատամներով ծամել յետագայում ենք սովորում։

Նոյն բժիշկը պատրաստել է և մի ուրիշ գործիք, որ կոչվում է «փակօղինամօմետր». վերջինս չափում է դիմադրութեան այն ույժը, որ առաջանում է զանազան տեսակի մսեր ծամելիս։ Ամենամուրը միսը—ինչպէս առաջ էլ յայտնի էր—եփված լեզուն է տաք ժամանակ. այդ միսը պահանջում է 3—5, իսկ պաղ ժամանակ 15—20 ֆունտ ույժ։

Խոզի մսից պատրաստված կօտլէտը 30 ֆ. է պահանջում, ժարկօն 40 ֆ., կարմրած հորթենին և եզան ֆիլէն 50 ֆ., եփված խոզապուխտը (վէտչինա) 60 ֆ., արջառինը 70 ֆ., բիֆշտէկսինը 70—80 ֆ.։

Այդ տուեալների հիման վրա կարելի է հաշւել, թէ օրական քանի ձիու ույժ է մսխըվում որևիցէ ռեստորանում։

◆ *Նապօնիայում հարկերն ինչպէս են հաւաքում.*—Եապօնացիները հարկերը պատշաճ կերպով վճարել տալու համար՝ մի շատ հասարակ միջոց մտածեցին։ Իւրաքանչիւր մարդ, որ իր ժամանակին վճարում է պարտքը, ստանում է ընկալագիր, որը միաժամանակ և վիճակախաղի տոմսակ է։ Տարվայ վերջում խաղը տեղի է ունենում՝ և բնակիչներից մի քանիսը ստանում են 25-ից մինչև 50 ռուբլի։ Ցետոյ այն մարդիկ, որոնք մի քանի տարի շարունակ պատշաճ կերպով վճարել են հարկերը, մուտքի դռներին փակցնելու համար ստանում են առանձին ճենապակեայ մեդալներ։ Այդ մեդալները տան տէրերի համար մի տեսակ վկայականներ են. իւրաքանչիւրը պիտի իմանայ, որ այս-ինչ տանը բնակվողը իր պարտականութիւնները ճշգութեամբ է կատարում։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թօվուզ, 15 օգոստոսի

Այս տարվայ «Մշակի» № 136 թէ 137-ում, լաւ չեմ յիշում, Կրասնօվօդսկի ծխ. դպրոցի հոգաբարձութիւնը յայտարարել էր, թէ իր խնամքին յանձնված դպրոցի համար հարկաւոր է մի ուսուցիչ, երգեցողութեան և հայոց լեզուի համար։

Մի բաց նամակով դիմեցի հոգաբարձութեան, որին պատասխանել էր նոյն հոգաբարձութեան անդամ Ա. Բալաեանը յուլիսի 8-ին (ստացել եմ յուլիսի 15-ին) հետևեալ բովանդակութեամբ.

«Ձեր խնդիրը հոգաբարձութիւնս ընդունելով յայտնում է. Դուք կունենաք շաբաթական 24—26 դաս՝ վեց հարիւր րուբլի ռոճիկով։ Եթէ համաձայն էք, անմիջապէս բարեհաճեցէք ուղարկել ձեր ուսման վկայականը»։

Վկայականիս պատճէնը վաւերացնելով՝ յուլիսի 24-ին պօստով (պատուիրեալ) ուղարկում եմ հոգաբարձութեան։

Համոզված լինելով, որ Կրասնօվօդսկ եմ գնալու, հրաժարվում եմ խկին պաշտօնատեղիցս, և մերժում էլի երկու ուրիշ դպրոցներից ստացածս դիմումները։ (Ցոյց կը տամ կենդանի վկաներ և գրաւոր փաստաթղթեր)։

Այսօր, օգոստոսի 15-ին, ստանում եմ նոյն Ա. Բալաեանի (պատուիրեալ) նամակը՝ հետևեալ բովանդակութեամբ.

«Ձեր ուսման վկայականի պատճէնը, իմ բացակայութեան պատճառով, ուշ ստացայ և ահա վերադարձնում եմ, որովհետև մինչև ձեր նամակը և վկայականը ստանալս՝ արդէն ուրիշի հետ պայմանաւորվել էի, յոյս չունենալով թէ ձեր համաձայնութիւնը կը ստացվի»։

Այժմ՝ հարց. 1) Ես ինչով եմ մեղաւոր, որ Ա. Բալաեանը բացակայ է եղել և ուշ է ստացել վկայականս և նամակս. 2) Եթէ բացակայ էր, ինչպէս ստացաւ ուրիշի խնդիրը և պայմանաւորվեց. 3) Դեռ մինչև ուսման սկսվելը բաւական ժամանակ կար սպասելու իմ դրական կամ բացասական պատասխանը ստանալու. առաւել ևս, որ ես չեմ քնել և շուտ եմ պատասխանել։

Այս բոլորից յետոյ, առաջարկում եմ Ա. Բալաեանին նամակս լոյս տեսնելուց անմիջապէս մամուլի միջոցով բացատրել այս հանելուկը։

Իրաւացի կերպով, ես ինձ համարում եմ Կրասնօվօդսկի ծխ. դպրոցի ուսուցիչ, և թող մամուլը արտայայտվի, թէ իրաւունք ունեմ։

Մամուլի և հասարակութեան լուրջ ուշադրութիւնն եմ հրաւիրում այս տգեղ դէպքի վրա։

Բաւական էր, որքան դիմացանք հոգաբարձուների ոտնձգութիւններին։

Սպասում եմ։

Ուսուցիչ՝ Մ. Դարբինեան

Ց. Գ.—Ա. Բալաեանի գրած երկու նամակն էլ ուղարկում եմ «Մշակի» խմբագրութեան։ Նոյն

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Ռումինական լրագիրները, կոմս Բերհտօլդի գնալուց յետոյ, բաւական համարձակ լեզուով են խօսում բալկանեան անցքերի մասին։ «Minerva» լրագիրը յայտնում է. «Բալկանների խաղաղութիւնը կախված է մեզանից, և եւրօպական դիպլոմատիայի հայեացքները սևեռված են մեզ վրա։ Մենք չենք կարող լուռ հանդիսատես լինել Բօլգարիայի ռազմական նկրտումների առաջ»։

◆ Սօֆիայում գումարված սօցիալիստների ընդհանուր ժողովը պատերազմի հակառակ կարծիք յայտնեց։ Այդ հողի վրա փողոցներում ընդհարումներ են տեղի ունեցել ռազմասիրութեամբ տոգորված ամբոխի և ժողովի անդամների միջև։

◆ Վիէննայից գրում են «Н. Вр.» լրագրին, որ ուկրայինցիները իրանց նպատակ են դնում նպաստելու Մալօրօսիան Ռուսաստանից անջատելու և միացնելու Աւստրիային։ Աւստրիայի քաղաքականութեան կենտական խնդիրն է՝ պաշտպանելով ուկրայինցիներին յափշտակել Օդէսսան, Նիկօլայէվը, Խերսօնը և Դունայի բերանը։ Գուշակելով Աւստրիայի գաղտնի ցանկութիւնը, գալիչանները Ուկրայինան արդէն հրամցնում են Հաբսբուրգներին։

◆ Սօֆիա Շլէնկէրը Վարշավային նուիրաբերեց իր բաց արած կահաւորած մանկական հիւանդանոցը 100 մահճակալներով։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

23 օգոստոսի

ԼՕՆԴՕՆ։ Պետերբուրգում, Լօնդօնի մօտիկ, գիշերը կտրել են 14 հեռագրալարեր։ Սիւների կպցրած թերթիկների մէջ ասվում է, որ այդ քայլը ուղղված է դէպի սուֆրաժիստուհիների ունեցած ազատամիտ կարիքների վերաբերմունքի պատճառով։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Երեկոյեան գնացքով Մօսկվայի յօբելեանական հանդէսներին մասնակցելու գնացին զինւորական մինիստրը, Ֆինլանդիայի ստատս-սեկրետարը, ֆինլանդական սենատի տնտեսական դեպարտամենտի տեսուչը և Ֆինլանդիայի չորս դասերի ներկայացուցիչները։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՅՈՎ ԵՐԹԱՍ

Թարգմ. Ս. Լիսիցեանի

Բ. տպագրութիւն։ ◆ Գինն 1 ր. 50 կ.

Հրատարակութիւն «ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳԻ»

Դիմել՝ Тифлисъ, Книжный магаз. „Гуттенбергъ", Г. И. Галустяну.

(օ. մ.) 624. 2—1

Наша Азбука

Иллюстрированная оригинальными рисунками изъ кавказской жизни и приспособлена для кавказскихъ школъ.

Составили В. С. и Ш. Х.

Цѣна 30 коп.

Դիմել Թիֆլիսի բոլոր գրավաճառներին։

(Հ. Հ.) 620. 10—1

ԱՐՄԱՒԻՐԻ հայոց եկեղեցական-ծխական դպրոցների Հոգաբարձութիւնը յայտնում է բոլոր խնդրատու ուսուցիչներին, որ

Ուսուցչական խումբը կազմված է,

այլևս ազատ տեղ չը կայ։

(ա.օ.) 621. 3—1

ՀԱՇՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

Գ. եւ Մ. ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆՑՆԵՐԻ

Թիֆլիսում (Նիկօլայէվսկայա փող. № 36, Վօրօնցովի արձանի մօտ)։

Մանրամասն տեղեկութիւններ տրվում են Կուրսերի գրասենեակը ամեն օր՝ երեկոյեան ժամը 4—7-ը։

(ա.օ.) 579. 25—12

ԱՆԴԻԺԱՆԻ հայ գաղութի ուսումնարան համար ՀԱՐԿԱՒՈՐ է

Մի քահանայ

միջնակարգ կրթութեամբ։ Տարեկան հասոյթ կարելի է սպասել մօտաւորապէս 2—2500 ռուբլի։ Ցանկացողները կարող են դիմել հետևեալ հասցէով. Андижанъ. Армянск. церковно-приходск. попечительству.

(ա. օ.) 622. 3—1

Վ. և ՍՏ. ՍՄԲԱՏԵԱՆՆԵՐԻ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶԸ եւ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ

միջնորդութիւն է յարուցել, ուր յարկն է, թոյլտուութիւն ստանալու սինեմատօգրաֆ ձեռք բերել և դասարանում աւանդելիք նիւթերը, կարելին չափ, ցուցադրել։ Երգեցիկ շարժական խաղերը, Սօկօլի սիստեմով մարմնամարզութիւնը կը դրվի աւելի հաստատուն հիմքերի վրա։ Աչքի ընկնող տեղ կը բռնի նկարչութիւնը, որի համար հրաւիրված է փորձված և հմուտ ուսուցիչ։ Մայիսին քննվող 9 աշակերտ քննութիւնը աջող բռնեցին զանազան գիմնազիաներում։ Կայ 2 գիշերօթիկ տեղ։ Դասերի սկիզբը ծեպտ. 1-ին։ Աշակերտների ընդունելութեան և պայմանների մասին կարելի է դիմել ամեն օր։ Սօլօլակ, փողոց Պասկևիչի, № 13.

(շ.կ.) 616. 3—2

Գայիանեան Օրիորդաց Դպրոցում ազատ դասեր են բացված հայոց լեզուից և գրականութիւնից, հայոց և ընդհանուր պատմութիւնից (24 դաս), նաև ֆրանսերէնից՝ 10 դաս։

Խնդիրները ընդունվում են մինչև օգոստոսի 30-ը։

Ի դիմաց դպրոցի վարչութեան՝

Տեսուչ դպրոցի՝ Սրամեան

(շ. կ.) 518. 3—2

ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԵՄ ԿԱՐՈՒՁԵՒԻ

ամեն տեսակ պատուէրներ ինչպէս կանանց և երեխաների հագուստեղէնի, այնպէս և սպիտակեղէնի վերաբերեալ՝ շատ ձեռնտու պայմաններով։

Հասցէս՝ Бебутовская ул. д. № 13.

Նունէ Մերումեան

(օ.մ.) 5—2

ՄԻ ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴ

որ աւարտել է Փիլօյեանի հաշւապահական կուրսերը գերազանց վկայականով (отлич. аттестатомъ), որոնում է պաշտօն՝ հաշւապահուհու, օգնականուհու կամ կասսիրշայի։ Մասամբ գիտէ և գրել ռէմինգտօնի վրա։

Հասցէն՝ Русская ул. д. № 3, кв. 5.

(օ.մ.) 613. 2—2

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

հայոց լեզուի ուղղագրութեան նոր ձեռնարկ

„ԳՐԱԳԷՏ"

Ուղղագրական ձեռագիր յօդուածներ

(Տպարանական ձեռագիր տառերով՝ պատրաստված Գերմանիայում)։

ԱՌԱՋԻՆ ԳՐՔՈՅԿ (Ա. եւ Բ. տարի) գինը 25 կոպ.

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳՐՔՈՅԿ (Գ. տարի) գինը 25 կոպ.

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ

կազմեցին

Մ. ԱԲԵՂԵԱՆ, Ա. ԱԲԵՂԵԱՆ և Մ. ՄԱՏԷՆՃԵԱՆ

Դիմել՝ Թիֆլիս, «Գիր» և միւս գրախանութներին։ (Ե. Հ.) 623. 4—1

23 ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ 3 ր. 45 կոպ.

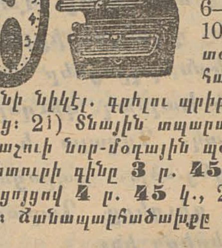

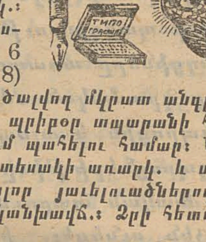

1) Ցամ. գրպ. էլէգանտ և մաքուր ժամացոյց «ԱՆԿԵՐ» (ոչ ցիլինդր), անգլ. սև պողպատից, 15 քարով, «ԽՐՕՆՕՄԷՏՐ» սիստ., 36 ժամը մի անգամ լարումով, ստուգված մինչև րոպէները, 8 տ. երաշխաւորութեամբ։ 2) Երկրոմ շղթա շղթայ։ 3) Բրէլօկ-կինէմատօգր. պիկանտ տեսար. կամ թէ կօմպաս։ 4) Այժմեանչկի քսակ ժամաց. փչանալուց պահպանելու համար։ 5) Ձքեղ մատանի «Duble», պարիզեան քարով։ 6—9) Գրպանի տուալէտային նէսէսէր 4 հետաքրքր. առարկ.։ 10) Ժամաց. գողերից պահպանող իր։ 11) Պարիզեան «Պլաստօգրաֆ», որ ցոյց է տալիս ամեն տեսարաններ։ 12—17) 6 հատ շատ հետաքրքր. նկարներ «Պլաստօգրաֆի» համար։ 18) Գրպանի նիկէլ. գրիչու պրիբօր։ 19) Արծաթազօծ գեղ. լուցկարկղիկ։ 20) Գրպանի ծալվող մկրատ անգլ. պողպատից։ 21) Տնային տպարան բաղկ. մօտ 100 տառից և թւանշ.։ 22) Լիակատար պրիբօր տպարանի համար։ 23) Կաշւէ նոր-մօդայիկ պօրտմօնէ 6 բաժան, շատ տափակ և յարմար գրպանում պահելու համար։ Ամբողջ գարնիտուրի գինը 3 ր. 45 կ., 2 գարն. 6 ր. 45 կ., նոյնօրինակ գարն. բարձր տեսակի առարկ. և տափակ ժամացոյցով 4 ր. 45 կ., 2 գարն. 8 ր. 45 կ.։ Փակ ժամաց. կամ կանացի՝ բոլոր յաւելուածներով՝ 1 ր. թանկ։ Ճանապարհածախքը 40 կ., Սիբիր՝ 75 կ.։ Ուղ. ենք վերադիր վճ. առանց կանխավճ.։ Ձրի հետաքրքր. պրէմիա 8 ր. արժող.։ Հասցէագրել՝

Т-ву „ПАТЕНТЪ". ВАРШАВА. Св. Креста № 48. Отд. 67.

Խնդրվում է հասցէն կտրել և մօտ կպցնել ծրարին կամ բացիկին։

(ա.5) (В. 44321) 2—1

Տպագրվում է եւ մինչեւ մի երկու օր լոյս կը տեսնի

ՆԻԿ. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ

Երեք կամ չորս տարվայ դասընթաց ունեցող միդասեան դպրոցների համար կազմած

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱԳԻՐՔԸ

(մարդ, կենդանիներ, բոյսեր, օդ, ջուր, երկիր)

Համաձայն ծրագրի, մօտ 170 երես, գինը 50 կոպ.

(մարդը, կենդանիները և բոյսերը կազմված են կենսաբանական ուղղութեամբ)

Լոյս են տեսել եւ վաճառվում են

Նոյն կազմողի հինգ կամ վեց տարվայ դասընթաց ունեցող դպրոցների համար կազմած

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱԳՐՔԻ

Մասն I, ՄԱՐԴ և ԿԵՆԴԱՆԻ, Բ. բարեփոխած տպ., գինը 60 կ.

Մասն II ԲՈՅՍ . . . . » 50 կ.

Դիմել Թիֆլիսի գրավաճառներին։ (շ.կ.) 619. 3—2

ԳԻՐ եւ ԿԵԱՆՔ

ԿԱԶՄԵՑԻՆ

ՅՈՎ. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ եւ ՆԱՐ-ԴՈՍ

Երես 624.

Գինն է 1 ր. 25 կոպ.

(Հ. Հ.)

ԴԱՍԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ

Հայոց ծխական դպրոցների բարձր դասարանների, թեմական դպրոցների ստորին դասարանների և պետական միջնակարգ դպրոցների համար։

Դիմել Թիֆլիսի գրավաճառներին։

584. 6—5

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный